

FORMACJA ZAKONNA ZGROMADZENIA SIÓSTR ŚWIĘTEJ ELŻBIETY W LATACH 1945—1975

WSTĘP

Formacja nowych sił zakonnych odgrywa zawsze w każdym zgromadzeniu niezmiernie ważną rolę. Podobna konieczność zachodziła w dziejach Zgromadzenia Sióstr świętej Elżbiety. Właściwe ustawienie formacji zapewnia odpowiedni rozwój i kształtowanie nowych członkiń, ubogaca ich poziom duchowy i umysłowy, daje przygotowanie do życia we własnej rodzinie zakonnej, pomaga realizować jej cel właściwy, jakim jest w Zgromadzeniu Sióstr świętej Elżbiety pielęgnacja chorych, oraz uzdatnia je do wykonania innych zadań zewnętrznych zgromadzenia.

Formacja w Zgromadzeniu Sióstr świętej Elżbiety rozpoczyna się od chwili przyjęcia kandydatek do rodziny zakonnej, rozwija się poprzez postulat, nowicjat, okres ślubów czasowych, a po drugim Soborze Watykańskim jeszcze poprzez juniorat. Wieńczy się ona złożeniem ślubów wieczystych.

Głośny „Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego” (*Perfectae caritatis*) z 1965 roku zaleca bardzo wyraźnie: „niech więc przełożeni poważnie starają się dać podwładnym należną formację, zwłaszcza duchową, i popierać dalsze ich kształtowanie” (*Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Poznań 1968 s. 269*).

W życiu człowieka gruntowne wychowanie sprawia, że dobro czyni on z łatwością, bez dłuższych namysłów¹. Dobrze przeprowadzona formacja zakonna daje niewątpliwie pozytywne pracownice na niwie Kościoła i społeczeństwa. Jest to rzecz oczywista. Nie wolno też zapomnieć, że do życia zakonnego wiedzie odpowiednie powołanie, będące łaską Bożą, z którą człowiek winien współpracować i odpowiednio siebie formować.

O. Augustyn Arndt, jezuita², wydając w 1902 roku podręcz-

¹ O. J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka*, Kraków 1961 s. 33.

² L. Koch, *Jesuiten-Lexikon. Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt*, Paderborn 1934 s. 99. Augustyn Arndt, konwertyta urodził się w Berlinie 22 czerwca 1851 roku, nawrócił się do kościoła katolickiego w 1874 roku, święcenia kapłańskie otrzymał w 1883 roku, był profesorem w Se-

nik nowicjacji dla Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety, wyraził wówczas gorące życzenie, aby każda Elżbietanka była „Kwiatem Chrystusa”³. Życzenie takie wyrażało wielką prawdę. Znawcy życia zakonnego podkreślili, że powołanie do stanu zakonnego jest tchnieniem Bożym, objawionym przez znak, którym Duch Święty pobudza pewnych ludzi i skłania do realizowania w zakonie rad ewangelicznych⁴. Bardzo trafnie określił powołanie zakonne ks. Lucjan Balter, że jest ono „szczególnym wezwaniem Bożym, skierowanym do człowieka, by poświęcił się on Bogu i Kościołowi w określonej rodzinie zakonnej i w ten sposób stał się — dzięki konsekracji złożonej i przeżywanej w konkretnej wspólnocie osób Bogu poświęconych — jednym z elementów tego przedziwnego znaku, albo raczej osobowym ogniwem tego sakramentu, jakim winna być w Kościele i świecie każda wspólnota zakonna”⁵.

Równocześnie akcentuje się w związku z tym konieczność życia duchowego. Według ujęć jednego z dawniejszych znawców życia duchowego, ks. biskupa Józefa Sebastiana Pelczara, życie chrześcijańskie jest to „odblask życia Bożego, czyli jest to życie nadprzyrodzone, którego twórcą, mistrzem i wzorem jest Jezus Chrystus, sprawcą przez łaskę Duch Święty, widomym nauczycielem i kierownikiem kościoła katolicki, celem zjednoczenie z Bogiem”⁶.

Tenże autor usilnie podkreśla życie wewnętrzne człowieka, że jest to „życie chrześcijańskie udoskonalone, czyli życie Pana Jezusa w duszy, a duszy w Panu Jezusie; jest to życie skupienia i modlitwy, życie zaparcia się i umartwienia, życie ofiary z siebie i zupełnego oddania się Bogu, życie nadprzyrodzone, w którym Pan Jezus przez łaskę Ducha św. swobodnie działa w duszy”⁷.

Rola życia chrześcijańskiego jest urzekająca w tym aspekcie. Chrześcijanin, żyjący po chrześcijańsku, wie, że życie nie inne,

minarium Duchownym w Widnawie, dał się poznać jako pisarz teologiczny, opracował: *Caerimoniale Congregationis Sororum Ravarum, Ratisbonae 1901*. Jest on też autorem pracy pt. *Die kirchlichen und weltlichen Rechtsbestimmungen für Orden und Kongregationen, Paderborn 1904*.

³ A. Arndt, *Novizenbuchlein für die Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, Breslau 1902 s. 6: „in der Genossenschaft von der hl. Elisabeth jede einzelne Schwester eine Blüte Christi sein”.

⁴ Por. O. Ravasi, *De vocatione religiosa et sacerdotali*, Roma 1957.

⁵ Ks. L. Balter, *Życie zakonne sakramentem obecności Bożej w Kościele i świecie*. W: *W kierunku chrześcijańskiej kultury*, Warszawa 1978 s. 395.

⁶ Bp J. Pelczar, *Życie duchowne czyli doskonałość chrześcijańska według najcelniejszych mistrzów duchownych*, Przemyśl 1924 s. 14.

⁷ Pelczar, *Życie duchowne*, I s. 18.

jak tylko „życie Chrystusa Pana w duszy; cokolwiek bowiem chrześcijanin czyni dobrego, Chrystus w nim i przez niego czyni”⁸. Równocześnie należy pamiętać, że życie religijne nie jest funkcją jednego tylko zmysłu, instynktu czy jednej władzy. Jest ono dziełem wszystkich władz psychicznych człowieka. Jest owocem myśli, woli i uczucia⁹. Życie Boże w człowieku rozpoczyna się własną działalnością i współpracą z łaską.

Oczywistość pełnej formacji zakonnej jest więc jasna, a stanie się ona jeszcze jaśniejszą, gdy człowiek uprzytomni sobie, czym jest życie wewnętrzne, czyli życie łaski, a jest nim uczestnictwo w wewnętrznym życiu Bożym.

Wnikliwy i głęboki teolog polski, ks. Aleksander Zychliński, słusznie zauważa, że póki człowiek żyje na ziemi, nie widzi Boga i Jego życia trynitarnego twarzą w twarz. Ale to życie Boże zbliżyło się ku człowiekowi w Jezusie Chrystusie, w którym Bóg zjednoczył się z naturą ludzką osobowo. Chrystus jest łącznikiem między Bogiem a ludźmi. Jest idealnym wzorem i sprawcą zjednoczenia człowieka z Bogiem przez łaskę i chwałę¹⁰. Chrystus jest więc obowiązującym wzorem wszelkiej świętości, celem wszelkiej duchowości autentycznie chrześcijańskiej¹¹. Stąd też i życie zakonne, zrodzone z inspiracji ewangelicznej, rad ewangelicznych, zwrócone jest całkowicie ku Chrystusowi.

Akcentuje się w ascetyce słusznie, że każdy chrześcijański system życia wewnętrznego musi być teocentryczny i chrystologiczny, ma on uwzględnić rolę Kościoła w prowadzeniu dzieci Bożych do domu Ojca, winien wskazać na Matkę Chrystusową i Świętych jako na wzory osobowe doskonałości. Zalecane praktyki i cnoty trzeba sprowadzać do wspólnego mianownika życia w łasce nadprzyrodzonej i miłości¹². Ks. Antoni Słomkowski jednornie napisał w tej sprawie, że sprawdzianem tego, czym się jest, nie jest subiektywne wrażenie, lecz życie, jakie się prowadzi. Życie lub raczej jakość życia jest sprawdzianem doskonałości¹³.

Doskonała synteza na temat życia zakonnego, podana przez Sobór Watykański II w podpisanym przez papieża Pawła VI dnia 28 października 1965 roku w Dekrecie o przystosowanej odnowie życia zakonnego (*Perfectae caritatis*), przypomina wyraźnie na

⁸ Tamże, s. 63.

⁹ Ks. J. Pastuszka, *Typy życia religijnego*, „Przegląd Powszechny” 1951 s. 90.

¹⁰ Ks. A. Zychliński, *Rozważania filozoficzno-teologiczne*, Poznań 1959 s. 267—268.

¹¹ Por. G. Thiels, *Sainteté chretienne*, Tiel 1958 s. 134—135.

¹² Por. Ks. W. Nieciecki, *Główne cechy duchowości Zgromadzenia księży Marianów w świetle Konstytucji mariańskich z 1930 roku*, Rzym 1965 s. 41.

¹³ Ks. A. Słomkowski, *Ku doskonałości*, Lublin 1947 s. 188—189.

podanym tu tle, że „ostateczną normą życia zakonnego jest naśladowanie Chrystusa ukazane w ewangelii, przeto wszystkie instytuty powinny tę normę uważać za swoją najwyższą regulę”¹⁴.

Już dawniej zaznaczono wśród założeń życia zakonnego piękne wartości, jak — życie ewangeliczne, szukanie Boga, cenobityzm, dyskrecja¹⁵. Jeśli ofiarę życia kapłańskiego upatrywano w aktach milczenia, modlitwy, pracy, pokuty, cierpienia oraz poświęcania ciała, ducha, czasu, majątku, zdrowia, życia¹⁶, to podobnie i życie zakonne musi się nastrajać na konieczność ofiary i pełnego poświęcenia.

Po przypomnieniu niektórych myśli o życiu wewnętrznym należy obecnie poświęcić nieco uwagi samej duchowości zakonnej.

Zauważono w nauce ascetycznej, że duchowość jest to cecha wyróżniająca w zakresie moralno-religijnym zarówno epokę, zbiorowość jak i jednostkę. Składają się na nią treści myślowe, uczuciowe i dążenia, które w danej epoce są żywe¹⁷. Według innych ujęć duchowość jest to sposób realizacji ogólnochrześcijańskiego ideału świętości właściwy danemu zespołowi, a wyrażający się w pewnej ilości zasad i praktyk życia duchowego obowiązujących członków danej grupy i w rzeczywistości przez nich stosowany¹⁸. Jeszcze jedno określenie mówi, że duchowość jest to świętość chrześcijańska w jakimś stopniu przeżywana. To co w teologii się bada — w duchowości się przeżywa¹⁹. Duchowość stanowi stałe nastawienie na pewne wartości i działanie oraz samo działanie wynikające z jakiejś formy doskonałości, czy modelu świętości²⁰. Ostatnio podnosi się uwagi, że duchowość jest to „rozwinęty i uświadomiony system wiary i odczuwania, następujący po sobie w historii lub rozwijający się równolegle”²¹.

Warto tu zaszyfrować, że pewne próby o duchowości Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety starała się podać Siostra T. Galińska²².

¹⁴ Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Poznań 1968 s. 265.

¹⁵ L. Leloir, *Temoignage monastique et presence au monde*, „Nouvelle Revue Theologique” 1966 nr 7 s. 672—992.

¹⁶ Por. F. Lavallée — J. Folliet, *Pourquoi le célibat du Pretre?*, Lyon 1964.

¹⁷ Por. *Świat i życie*, Lwów — Warszawa 1932 II s. 31.

¹⁸ J. de Guibert, *La Spiritualite de la Compagnie de Jesus*, Rome 1953 s. XVIII.

¹⁹ G. Corti, *Teologia dogmatica e spiritualita cattolica*, „Teologia e spiritualita”. Milano 1952 s. 63, 72.

²⁰ O. Filek, *Wokół terminu duchowość*, „Roczniki teologiczno-kanoniczne” 13: 1966 nr 3 s. 50.

²¹ M. Hildenberger, *Duchowość jako alternatywa*, „Znak” XXXI (1979) nr 295—296 s. 26.

²² Siostra T. Galińska, *Duchowość Zgromadzenia Sióstr św. El-*

Każda kandydatka do życia zakonnego, traktująca swe zamierzenia poważnie, musi zrozumieć dobrze prawdę, że życie duchowe jest to życie człowieka jako dziecka Bożego, którego rozum zostaje oświecony wiarą, a wola pobudzona nadzieją zdobycia nieba jako swojej Ojczyzny i poruszona miłością Boga kieruje go do służby Bożej²³. Życie duchowe jest w swej istocie jedno, gdyż jest nim zjednoczenie z Bogiem jako najwyższym i ostatecznym celem człowieka. Są tylko różne sposoby realizacji tego życia, różne jego formy. Jedną z nich jest duchowość zakonna²⁴. Odnośnie poruszanych zagadnień życia zakonnego wyraził się przekonywująco dominikanin, O. R. Garrigou - Lagrange, że ono ma służyć „doskonałej miłości, czyli sprawie zjednoczenia z Bogiem i bliźnim”²⁵. Miłość stanowi jakby duszę czystości zakonnej²⁶.

Mając przed oczyma świadomości obraz wielkich problemów duchowości zakonnej, należy z ogromnym poczuciem odpowiedzialności przystąpić do ujęcia i skreślenia samej formacji.

Konieczność formacji zakonnej jest oczywista. Jeśli na formację adeptów do kapłaństwa w seminariach w dzisiejszym świecie zwrócono uwagę jako na problem społeczny, to z podobną koniecznością trzeba traktować również formację współczesnej zakonnic²⁷. Łaska zakonna powinna spocząć na uszlachetnionej naturze człowieka, dlatego wiele dziś starań należy podejmować w zakonach dla religijnego, obyczajowego i charakterologicznego wychowania kandydatek i nowicjuszek. A czynić to wypada z wielu powodów. Młodzież wstępująca w obecnych czasach do zakonów jest dotknięta często w pewnym stopniu laicyzmem i naturalizmem etycznym. Wprawdzie ma ona dobrą wolę, ale nie zawsze cechuje ją jednak pewny i przemyślany pogląd na wartości religijne. Trzeba więc poświęcać wiele sił, by wdrożyć ją w tory duchowości właściwej.

Zauważono już dawniej, że człowiek nie może dojrzewać bez atmosfery miłości i dobroci. Tylko ona rodzi konieczne zaufanie i szczerść. Tych wartości nie można nikomu nakazać. Trzeba je po prostu samemu zacząć.

Odnośnie formacji kapłanów zauważyli teoretycy i praktycy,

żbiety, Lublin 1977 (mps APEWr.). Por. „Roczniki teologiczno-kanoniczne” 24: 1978 z. 3 s. 69. (praca magisterska).

²³ O. Otto od Aniołów, *Zagadnienia życia wewnętrznego. Zjednoczenie z Chrystusem w liturgii*, Wrocław 1960 s. 9.

²⁴ Por. O. Gabriel od św. Marii Magdaleny, *Współżycie z Bogiem*, Kraków 1960 T. I—II.

²⁵ O. R. Garrigou — Lagrange, *Ku doskonałości kapłańskiej*, Poznań 1958 s. 56.

²⁶ Tamże, s. 66.

²⁷ Por. Carlo — Pier Landuci, *Formazione seminaristica moderna il piu urgente problema sociale*, Torino 1961.

że obejmuje ona trzy zasadnicze człony, mianowicie: 1) formację charakteru i osobowości, 2) wychowanie sumienia moralnego, 3) wychowanie cnót²⁸. Podobnymi drogami ma również zmierzać formacja duchowa siostry zakonnej. Musi ona opierać się mocno o ewangelię, dekalog i dogmat.

Formacja duchowa skierowana jest ku doskonałej miłości. Ona ma kształtować człowieka tak, by stał się podobnym do Chrystusa. Do tego celu winny zmierzać wysiłki wychowawców, spowiedników, rekolekjonistów, konferencjonistów, wykładowców teologii ascetycznej poprzez wpojenie w życie cnót, umiłowanie udziału i przeżywanie liturgii każdego dnia, zaangażowanie w modlitwie, wdrażanie się w dobrą i budującą lekturę oraz kulturę życia codziennego. Ta formacja musi wykuć w świadomości kandydatki do życia zakonnego i nowicjuszkii oraz juniorki wielkie umiłowanie i praktykowanie modlitwy, życia sakramentalnego, osobistej ascezy, oddania się na służbę Bożą oraz religijności maryjnej.

Niezmiernie ważną w formacji jest sprawa jednolitości wysiłków i zamierzeń ze strony przede wszystkim przełożonych, duszpasterzy i podwładnych. Daremny będzie trud i siejba wychowawcza ze strony ludzi powołanych i odpowiedzialnych, jeśli pojawi się najmniejszy rozbrat na ludzkich niwach duchowych na temat głoszonych kazań, konferencji i homilii z rozmyślaniami i czytaniem duchownymi²⁹.

Zwrócił ostatnio uwagę w naszej literaturze naukowej profesor Karol Górski, że „przebadanie historii nowicjatek zakonnych i to nie tylko pod kątem struktury studiów, ale i lektury zalecanej czy obowiązkowej, jest bardzo ważne”. To wszystko w świetle drukowanych i rękopiśmiennych podręczników dla nowicjuszek stanowi podstawę do poznania sposobu wychowania ascetycznego i zmian, jakim mogło podlegać³⁰.

W kreśleniu formacji zakonnej członkiń Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety w niniejszym szkicu, nie pomijając też przedstawienia koniecznego tła, przyjmujemy jako ramy chronologiczne lata 1945—1975 z następujących racji. Ustanie straszliwych zmagania drugiej wojny światowej wniosło na ludzkie drogi ogrom przeróżnych zmian i procesów. Nie ominęły one również i życia zakonnego. Rok 1945 obudzał i ożywiał śmiało i zdecydowane po-

²⁸ *Enciclopedia del sacerdozio diretta dal Giuseppe Cacciatore, Florentiae 1953 s. 127.*

²⁹ Pożyteczną książkę przy formacji kandydatek i kandydatek dał redemptorysta, P. Colin, *Noviciat. Essai de Formation Religieuse. Ecole de Formation. Agents de Formation. Programme de Formation*, Paris 1959. Wydatną pomocą może służyć: *Dizionario Enciclopedico di spiritualità diretto da Ermanno Ancilli, Roma 1975 T. I—II.*

³⁰ K. Górski, *Duchowość chrześcijańska*, Wrocław 1978 s. 298.

stanowienia odnowy życia zakonnego, tak potwornie niekiedy spowiewanego w gehennie wojennej. Dla Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety stał się ten rok zrywem i to koniecznym w zaistniałych zmianach w życiu kościelnoorganizacyjnym na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Rok 1975 stanowi pewną granicę w życiu Zgromadzenia ustalenia się struktury wewnętrznej, zwłaszcza po odbytych kapitułach oraz zorganizowaniu Domu Generalnego (Casa Generalizia delle Suore di S. Elisabetta — via Nomentana 140) w Rzymie.

W opracowaniu stosujemy nazwę: „Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety” zgodnie z uchwałą kapituły generalnej z 1968 roku, odbytej w Rzymie, która zmieniła nazwę „Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety” na przytoczone brzmienie³¹.

Praca opiera się głównie na materiale archiwalnym. Uwzględniono też drukowane Konstytucje Zgromadzenia. Z dotychczasowej literatury naukowej na temat Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety na szczególniejszą wzmiankę zasługuje ks. profesor Józef Jungnütz, zmarły w 1918 roku, uznany za „jednego z największych śląskich historyków kościoła”³², autor prac: *Die Kongregation der grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, Breslau 1892 oraz *Das St. Joseph-Stift in Breslau. Festschrift zur Feier seines 50 jährigen Bestehens*, Breslau 1907. W 1913 roku H. Vogt, dyrektor szkoły parafialnej w Berlinie, ogłosił *Festschrift zum goldenen ersten Niederlassung der Grauen Schwestern in Berlin*. Dał do ręki czytelnika pracę pt. *Die Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth. Zum 80 jährigen Bestehen (1842—1922)*, Breslau 1922, jezuita, Otto Cohausz, rzecz bez większego znaczenia. Najbogaciej przedstawił dotychczasową historię Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety o. Józef Schweter, redemptorysta, zmarły w 1954 roku w Bardo Śląskim, w pracy pt. *Geschichte der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Caritas und Mission in den letzten 100 Jahren*. Band I: *Gesamtgeschichte*. Band II: *Die einzelnen Niederlassungen nach den Ordensprovinzen*. Breslau 1937. Kontynuację historii Elżbietanek poprowadził ks. prałat Kurt Engelbert, *Geschichte der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*. 3. Band 1935—1966. Hildesheim 1969.

Wiele trudu poświęcił w przygotowaniu dwóch prac o. Edward Frankiewicz z Opola: *Matka Maria Merkert*. Powstanie Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Materiały i dokumenty. Przetłumaczyła z niemieckiego s. Akwina Schaefer. Wrocław 1972.

³¹ *Dyrektorium Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1975 s. 50.

³² Bp W. Urban, *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu oraz katalog jego zbiorów*, Lublin 1973 s. 7.

Maszynopis; — Maria Merkert Założycielka i pierwsza Matka Generalna Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety (1817—1872). Opole 1972. Maszynopis.

Uwzględniono też prace związane nawet luźnie z tematem.

I. ROLA I WPŁYW STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ ZGROMADZENIA SIÓSTR ŚW. ELŻBIETY W FORMACJI WEWNĘTRZNEJ

1. Śląskie narodziny Zgromadzenia i jego kościelne zatwierdzenie

Opatrzność Boża w odpowiednim czasie powołuje ludzi do spełniania specjalnych zadań i wyposaża ich wyraźnymi charyzmatami dla ich realizacji. Oczywiście ta uwydatnia się jasno w dziejach kościoła, zakonów, świętych postaci starających się szczerze realizować ideały doskonałości i miłości Boga i bliźniego. Cecha ta daje się dostrzec ewidentnie w powstaniu, działalności i formacji członkiń Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, będącego owocem śląskich zasiewów¹.

W diecezji wrocławskiej były one bardzo pożądane. Jak wiadomo, rząd pruski na mocy edyktu królewskiego Fryderyka Wilhelma III z 30 października 1810 roku dokonał sekularyzacji czyli zniesienia zakonów i kapituł na Śląsku, a przez to zadał bolesny cios rozwojowi życia religijnego. Edykt sekularyzacyjny ominął jedynie bonifratrów, elżbietanki czarne, urszulanki ze względu na opiekę nad chorymi i młodzieżą.

Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety powstało na pokorze, miłości i ofiarnej gorliwości².

Zauważono trafnie i słusznie, że „dzieci i chorzy są ulubieńcami Chrystusa”³. Stąd też przez wieki posłannictwa Kościoła Chrystusowego notują historycy szczerze wysiłki poświęcone chorym, biednym, doświadczone i nieszczęśliwym. *Caritas* nazwano duszą misji apostoelskiej Kościoła⁴. Już pierwotne chrześcijaństwo zna odwiedzanie po domach ludzi ubogich⁵. Chorych, którym trzeba było udzielać dłuższej i stałej opieki, skierowywano do rodzin bogatszych chrześcijan, którzy przeznaczali pewną część swego

¹ J. Schweter, *Geschichte der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, I s. 5: „echt schlesisches Gewächs”.

² Schweter, *Geschichte*, I s. 6 „ist ganz und gar auf Demut und Liebe, auf opfervollen Seeleneifer gegründet”.

³ H. Swoboda, *Grossstandtseelsorge. Eine pastoraltheologische Studie*, Regensburg 1911 s. 429.

⁴ Ks. K. Pękala, *Caritas we współczesnej pracy duszpasterskiej*, Tarnów 1939 s. 50.

⁵ Pękala, *Caritas*, s. 51.

domostwa na *valetudinaria*, będące rodzajem szpitala⁶. Na tym też trzeba stwierdzić, że powstała na Śląsku w XIX wieku Kongregacja Szarych Sióstr św. Elżbiety stanowi zakon „zaszczytnie pracujący w posłudze dla chorych”⁷.

Kongregacja Szarych Sióstr św. Elżbiety (*Congregatio Sororum Ravarum a S. Elisabeth*) powstała w Nysie, na terenie diecezji wrocławskiej, w uroczystość św. Kosmy i Damiana, męczenników, lekarzy 27 września 1842 roku z inicjatywy czterech pań: Klary Wolff, Matyldy i Marii Merkert oraz Franciszki Werner, pragnących pielęgnować chorych w ich domach⁸, by „z choroby wykrzesać ducha miłości, ofiary i poświęcenia i krzepkie nadać im kształty”⁹.

Mówiąc o formacji zakonnej tegoż Zgromadzenia trzeba przypomnieć, że temu to pożytecznemu załączkowi nadał ks. Franciszek Ksawery Fischer¹⁰, kapłan bardzo pobożny i gorliwy¹¹, spowiednik jego członkiń, dnia 31 lipca 1844 roku podstawy organizacyjne pt. Statuty Stowarzyszenia Sióstr pod opieką Najświętszego Serca Jezusowego dla pielęgnowania chorych pozbawionych pomocy¹². Do tych statutów dołączał się porządek dzienny¹³.

⁶ Pękala, *Caritas*, s. 82.

⁷ Bp J. S. Pelczar, *Zarys dziejów miłosierdzia w Kościele katolickim*, Kraków 1916 s. 93. M. Heimbucher, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, Paderborn 1934 Bd II s. 481, uznaje Kongregację Szarych Sióstr św. Elżbiety „auf allen Gebieten des Caritas tätige, hochverdiente Genossenschaft”.

⁸ J. Jungnitz, *Das St. Joseph-Stift in Breslau, Festschrift zur Feier seines 50 jährigen Bestehens*, Wrocław 1907 s. 1.

⁹ F. Pastorelli, *Dostojeństwo choroby*, Poznań (bez roku) s. 146.

¹⁰ Schweter, *Geschichte*, I s. 8. Ks. Franciszek Fischer nazwany jest tu jako „Mitstifter der Grauen Schwestern”. K. Engelbert, *Geschichte der Pfarrei St. Mauritius in Breslau*, Breslau 1935 s. 69 pisze, że ks. Fischer założył w 1842 roku Elżbietanki w Nysie: „wo er 1842 einen Jungfrauenverein zur Ausübung der ambulanten Krankenpflege gründete, aus dem sich später die Kongregation der Grauen Schwestern entwickelte”. *Schematismus oder Statistik des Bisthums Breslau Königlich Preussischen Antheils*, Breslau 1842 s. 102. Ks. Franciszek Fischer, wikariusz przy kościele kolegiackim św. Jakuba w Nysie, urodzony w Międzyzlesiu w 1813 roku, święcony w 1838 roku. Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej skrót — AAWr.) II c 4 a. Weihebuch, s. 344. Franciszek Fischer pochodził „e Comitatu Glacensi Mittelvaldensis Dioecesanus receptus”. AAWr. Akta personalne duchowieństwa 343—352. W latach 1849—1879 był proboszczem parafii św. Maurycego we Wrocławiu. Zmarł 17 października 1879 roku.

¹¹ Schweter, *Geschichte*, I s. 8: „ein sehr frommer, seeleneiferiger Priester”. Engelbert, *Geschichte der Pfarrei St. Mauritius in Breslau*, s. 69 zaznacza, że „Fischer ging also der gute Ruf eines verdienstvollen Seelsorgers voraus”.

¹² Statuten des Schwesternvereins zur Pflege hilfloser Kranken unter dem Schutze des allerheiligsten Herzens Jesu. Schweter, *Geschichte*, I s. 32—36.

¹³ APEWr. (Archiwum Prowincjalne Elżbietanek we Wrocławiu)

W myśl tych statutów, ważnych dla formacji wewnętrznej, cel Stowarzyszenia był podwójny, mianowicie udzielanie opieki duchowej i materialnej opuszczonym chorym, świadczonej z radością i bezpłatnie każdemu potrzebującemu bez względu na stan i wyznanie. Ks. Fischer podkreślał, że „im doskonalej i radośniej wypełnią siostry rady ewangeliczne: ubóstwa, czystości i dobrowolnego posuszeństwa, im ściślej łączyć je będzie więź siostrzanej miłości i szacunku, im częściej i goręcej świecić będzie w ich sercu płomień miłości Jezusa, tym łaskawiej spocznie na ich działalności wejrzenie Boga”¹⁴.

Wydatną pomoc w formacji wewnętrznej i w zorganizowaniu nowej Kongregacji zakonnej okazał też ks. Robert Urban, proboszcz w Złotoryji, opiekun Sióstr, uznawany jako drugi ich współzałożyciel¹⁵. Kapłan ten ułożył statuty oparte na duchu św. Franciszka z Asyżu. Postarał się też o kościelne zatwierdzenie dla Kongregacji. Dbał ogromnie o duchowe wyrobienie zakonne nowego Zgromadzenia, dla którego jako podstawę przyjęto z czasem regułę św. Augustyna. Ks. Robert Urban określił wyraźnie w „Ogólnych Statutach Stowarzyszenia św. Elżbiety” wniosłe zadania formacji członkiń Kongregacji: „Stowarzyszenie św. Elżbiety pragnie czynnie współpracować w szerszeniu Królestwa Bożego na ziemi w tylu nieszczęśliwych, potrzebujących pomocy, poprzez pielęgnację chorych, wspieranie ubogich i strapionych oraz chwalić Pana Boga przez dzieła pokuty i zaparcia się”. Było to zagadnienie podstawowe w formacji Sióstr. Pierwotnym celem szczegółowym było więc opiekowanie się ubogimi chorymi po domach. Potem plan ten został poszerzony. Objął prowadzenie szpitali, sierocińców, schronisk, częściowo pracę wychowawczą, szeroko pojętą akcją charytatywną¹⁶.

Siostry jako członkinie III Zakonu św. Franciszka z Asyżu zobowiązane były do złożenia trzech ślubów: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, do których dochodził jeszcze „właściwy ślub Stowarzyszenia”, mianowicie „zewnątrzna pielęgnacja chorych, jak

I A 1. 1b. Zbiór norm prawnych Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety do 1887 roku. Zbiór jest niekompletny.

¹⁴ APEWr. I A 1. 1b.; Schweter, *Geschichte*, I s. 34.

¹⁵ Schweter, *Geschichte*, I s. 79 uważano ks. Roberta Urbana jako „zweiten Mitstifters der Kongregation der Grauen Schwestern”. *Schematismus des exemten Bisthums Breslau für das Jahr 1857*, Breslau 1857 s. 78. Ks. Robert Urban urodził się w Kostomiotach 5 lipca 1814 roku. Proboszczem w Złotoryji został w 1848 roku. AAWr. II c 4a s. 377. Na kapłana był święcony 28 października 1841 roku. AAWr. II c 5 s. 169 podaje, że był on „Germanus”. W charakterystyce zaznaczono o nim, że „im Predigen ist er mittelmässig”. Por. też AAWr. APD. 2062—2069.

¹⁶ Schweter, *Geschichte*, I s. 80.
O. J. Bar, *Polskie zakony*, Warszawa 1962 s. 462.

też i pielęgnacja w publicznych zakładach leczniczych, bez różnicy stanu i wyznania, wieku i płci”.

Dla ustalenia formacji członkiń powstającego Zgromadzenia bardzo ważne było zatwierdzenie kościelne czyli dekret erekcji kanonicznej, które otrzymało Stowarzyszenie św. Elżbiety 4 września 1859 roku od księcia-biskupa Henryka Förstera, ordynariusza wrocławskiego¹⁷. Na dalszy rozwój i krzepnięcie formacyjne członkiń Stowarzyszenia wpływała „wielka gorliwość sióstr w opiekowaniu się chorymi, a także poparcie wielu wybitnych kapłanów śląskich, którzy chętnie widzieli rozwój rodzimego Zgromadzenia”¹⁸. Szare Siostry św. Elżbiety oddały się z bezgranicznym zaufaniem pod opiekę Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny. Gorące nabożeństwo żywiły do św. Józefa, któremu zawdzięczały zachowanie pierwotnej idei zakonnej, a jako patronkę swoją obrały św. Elżbietę Węgierską, której cnoty miały wpływać na ich formację. Szare Siostry pracowały bardzo ofiarne i pobożnie.

Dzięki tym warunkom Zgromadzenie zostało oparte w 1871 roku o prawo papieskie, zyskując trwałe podstawy formacyjne. Dekret papieski stwierdzał, że Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety rozwijało się z wielkim pożytkiem duchowym¹⁹. Jest to również potwierdzenie pewnego rozwoju i wyrazistości formacji duchowej członkiń Zgromadzenia. Podkreślono wówczas, że celem naśladowania niebieskiego Oblubieńca Jezusa Chrystusa, Siostry św. Elżbiety starają się ukochać święte ubóstwo i uważać je za najsilniejszą ochronę swego powołania. Dlatego we wszystkim prowadzą życie naprawdę wspólne i nie pragną mieć niczego bez pozwolenia specjalnego przełożonych, niczego posiadać na własność lub używać jakiejś rzeczy jak długo pozostają w kongregacji i by zaliczyć się do Chrystusa Pana, nie przywiązują się do rzeczy, których im wolno używać, a starają się używać tego świata, jak gdyby go nie używały. Konieczne potrzeby sióstr pokrywa się z pieniędzy Kongregacji.

¹⁷ F. X. Seppelt, *Geschichte des Bistums Breslau*, Breslau 1929 s. 112—120. Książę-biskup Henryk Förster położył przez to „den Grundstein zum weiteren Ausbau des Institutes”. Por. H. Vogt, *Festschrift zum goldenen Jubiläum der ersten Niederlassung der Grauen Schwestern in Berlin*, 1913 s. 4.

¹⁸ Bar, *Polskie zakony*, s. 461.

¹⁹ *Constitutionen der Congregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth aus dem Mutterhause in Breslau Diözese*, Breslau, 1898 s. 3 „Dieses fromme Institut hat sich mit Gottes Hilfe in kurzer Zeit vergrößert und in mehreren Diözesen zum reichsten Nutzen der Seelen verbreitet”. Poważny wkład w przygotowanie Konstytucji Szarych Sióstr św. Elżbiety ma jezuita, o. Augustyn Arndt. Por. L. Koch, *Jesuiten-Lexikon. Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt*, Paderborn 1934 s. 99.

Jak przez ślub ubóstwa siostry poświęcają Bogu swe dobra doczesne, podobnie ofiarują swe ciało przez ślub czystości i jego mocą postępują za Chrystusem jako za swoim Oblubieńcem i jak długo trwa ten ślub, nie mogą należeć do ziemskiego oblubieńca.

Przez ślub posłuszeństwa siostry ofiarują Bogu dobra swej duszy, mianowicie rozum i wolę, i zobowiązują się do ścisłego przestrzegania poleceń przełożonych zgodnie z konstytucjami, regułami i zatwierdzonymi zwyczajami²⁰.

Papież Leon XIII w swym zatwierdzeniu (*Decretum approbationis*) z dnia 26 stycznia 1887 roku²¹ wykazał celowość Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety oraz jego formacji, mówiąc, że powstało ono w czasach trudnych i nie sprzyjających dla życia zakonnego, założone zostało w Nysie w 1842 roku dla pielęgnowania chorych, dało dowody piękna cnót, zwłaszcza miłości²².

W międzyczasie nastąpił jeszcze jeden akt w rozwoju formacji wewnętrznej Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety. Zgromadzenie to od samego początku było duchowo związane z zakonem franciszkańskim. Pierwsze jego członkinie należały do III Zakonu świeckiego św. Franciszka z Asyżu. Agregacja zgromadzenia do zakonu braci mniejszych nastąpiła 16 października 1923 roku²³. Motyw ten miał ważki wpływ na formację wewnętrzną członkiń zgromadzenia.

2. Klęski spowodowane przez drugą wojnę światową i nowy wzlot życia zakonnego

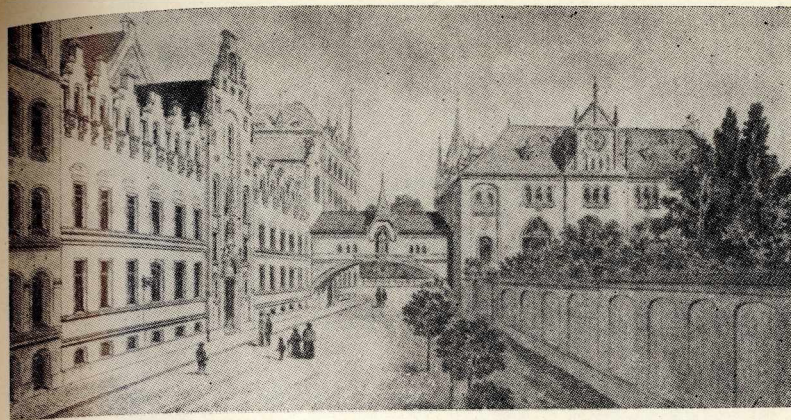
Losy drugiej wojny światowej boleśnie targnęły strukturą i stanem Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety oraz stwierdziły bogaty jego skutek i posiew formacji zakonnej członkiń w okresie doświadczeń i ofiar.

²⁰ Por. *Constitutionen*, 1898 s. 9, 12, 13.

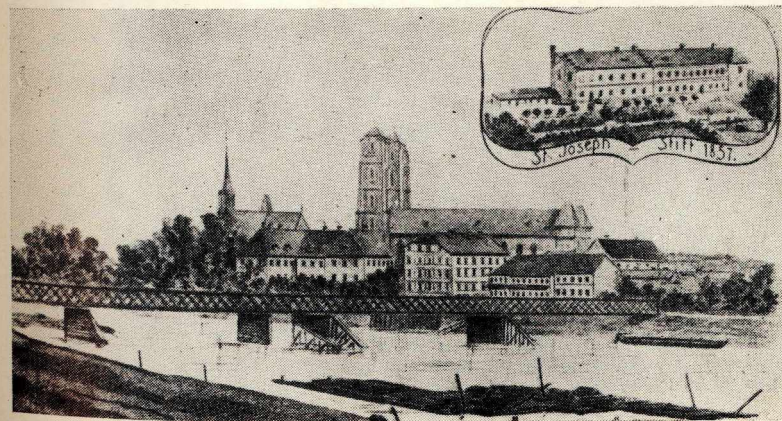
²¹ Decretum N. 337/13. Datum Romae ex Secretaria memoratae Sacrae Congregationis Episcoporum et Regularium die 26. Januarii 1887. J. Card. Masotti Praefectus. Fr. Aloisius Episcopus Callinicensis, Secretarius. Schweter, *Geschichte*, I s. 160—161. Heimbucher, II s. 483.

²² Decretum N. 337/13. „Omnigena charitatis officia, tum spiritualia tum corporalia pro Dei amore exhibendi”, „omnium virtutum ac praesertim charitatis odorem undequaque offundentes”. *Constitutionen*, s. 4: „den Wohlgeruch aller Tugenden, vorzugsweise aber der Liebe, nach allen seiten verbreiten”.

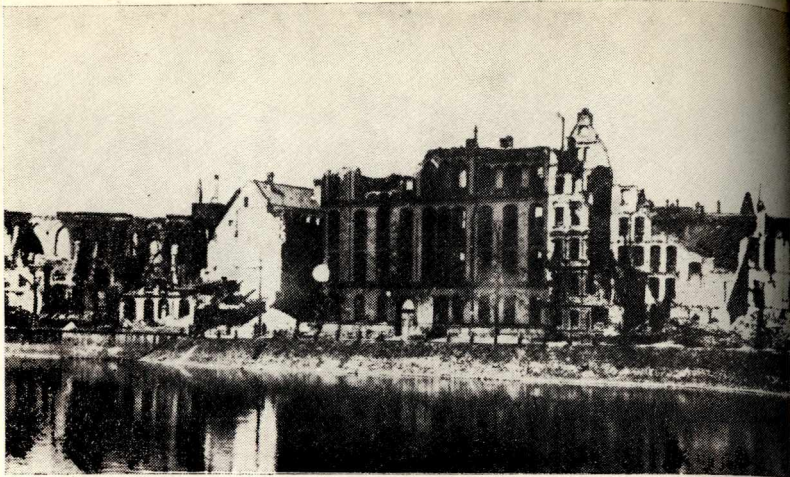
²³ O. J. Bar, *Polskie zakony*, s. 462; O. J. Bar, *Tercjarstwo Franciszkańskie*, Kraków 1945; O. J. Bar — Z. Włodarczyk, *Św. Franciszek z Asyżu i jego Trzeci Zakon*, Wrocław — Kraków 1948. Z. Cysran, *Gnadenschätze des III. Ordens des hl. Franciskus*, St. Annaberg O/S. 1902.

5. Wrocław, ul. św. Józefa z byłym Domem Generalnym (po lewej stronie) i Nowicjatem (po prawej) z przejściem nadulicznym.

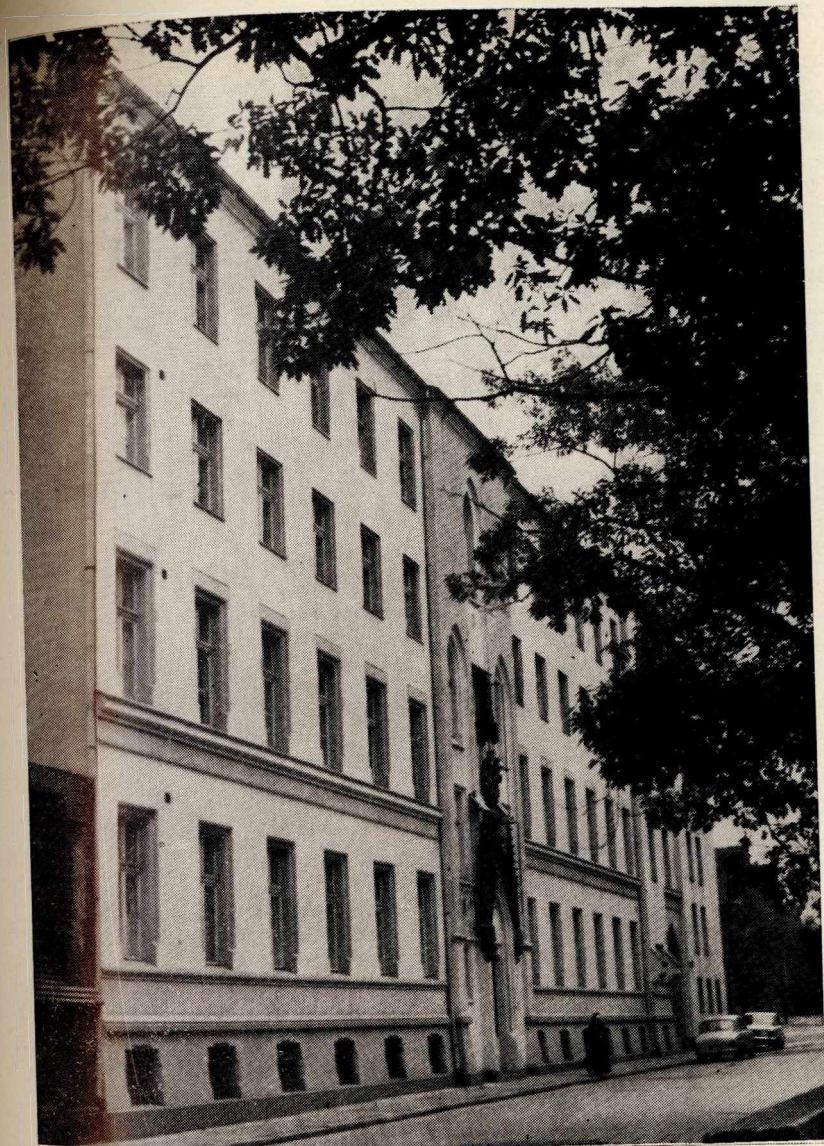
6. Wyspa Tumska z pierwotnym Zakładem św. Józefa we Wrocławiu.

7. Były Szpital św. Józefa we Wrocławiu — w gruzach, obecnie całkowicie rozebrany.

8. Odbudowany w latach 1948—1978 był Dom Generalny obecnie Dom Prowincjalny we Wrocławiu (od strony podwórza) z kaplicą Matki Boskiej Częstochowskiej.

9. Odbudowany po zniszczenia wojennych był Dom Generalny, od 1974 r. Dom Prowincjalny we Wrocławiu.

Obleżenie Wrocławia w 1945 roku przyniosło dotkliwe ciosy i ciężkie rany oraz zniszczenie obiektów i instytucji, zwłaszcza szpitali Siostron Elżbietankom, które na zgłiszczach jak wiele innych sióstr zakonnych, musiały budować nowe życie w zarysowujących się warunkach²⁴.

W formacji duchowej siłą konieczności przeważały wówczas dawne wpływy wychowawcze, pozostawały akcenty i wydźwięki środowiska niemieckiego, bardzo silnego pod względem ekspansji duchowej. Wśród Sióstr dominował element śląski, bardzo dobry, pracowity, sumienny, oddany ideałom życia zakonnego, ale nie zawsze umiejący zrozumieć nadchodzące procesy i przemiany.

W tych warunkach troska nad Zgromadzeniem Szarych Sióstr św. Elżbiety w Polsce przypadła jako Wizytatorce Generalnej Siostrze M. Jolencie Przybył.

W bardzo trudnych okolicznościach musiano prowadzić w 1945 roku duszpasterstwo Elżbietanek i rozwijać wysiłki formacji duchowej. Nabożeństwo i Msze święte odprawiano w małej kostnicy z powodu zniszczenia kaplic, Matki Bożej i św. Józefa, w czasie bombardowania miasta Wrocławia.

Już św. Grzegorz I Wielki, zmarły w 604 roku, uznał duszpasterstwo jako *ars artium*²⁵. Stąd też po roku 1945 musiało ono rzeczywiście zdobywać się na ogromny wysiłek, by podolać rosnącym potrzebom. Ścierały się tu trudności i narosty pokoleń, zróżnicowanie wychowania, nabrzmienia regionalne, nieuzasadnione uprzedzenia. Ks. Bolesław kardynał Kominek jeszcze jako Administrator Apostolski w Opolu od roku 1945 pisał, że „od samego początku musieliśmy bronić się przed przenoszeniem żywym wschodnich wzorów parafialnych na nasz teren. Księży stawialiśmy na nowe warunki egzystencjalne i zwalczaliśmy mechaniczne, bezmyślne naśladownictwo duszpasterskich metod lwowskich czy wileńskich”²⁶.

Nie tak dawno jeszcze przed nastaniem tych przeżyć i prze-

²⁴ O zniszczeniu Wrocławia w 1945 roku mówi dokładnie ks. Paweł Peikert, proboszcz parafii św. Maurycego w swym cennym opracowaniu: AAWr. — OA Breslau St. Mauritius 32 „Chronik über die Belagerung Breslaus 1945. Verfasst von Erzpriester Geistlichen Rat Paul Peikert. Por. K. Jonca — A. Konieczny, Upadek „Festung Breslau” 15 II — 6 V 1945”, Wrocław 1963 s. 15: „Dziennik zawiera wstrząsające opisy ewakuacji i akcji burzenia miasta przez Niemców”. Por. „Przewodnik katolicki”, (1964) nr 33 s. 7—8.

²⁵ *Liber de pastoralis cura*, Ed. E. W. Westhoff. Monasterii Westphalorum 1846 s. 5.

²⁶ Bolesław Kominek, W służbie „Ziem Zachodnich”, Z teki pośmiertnej wydał i przygotował do druku ks. Jan Krucina. Wrocław 1977 s. 84. Por. też ks. Józef Liszka, *Powojenna działalność duszpasterska na Śląsku Opolskim. Dei Virtus. Kardynałowi Bolesławowi Kominkowi w hołdzie*, Wrocław 1974 s. 215—241.

mian pisał ks. Adolf kardynał Bertram ciekawe spostrzeżenia na temat owocowania formacji Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety w związku z przypadającym jubileuszem 100-lecia Zgromadzenia w dniu 27 września 1942 roku. Wtedy to podkreślił kardynał Bertram w prośbie do papieża Piusa XII, że ta kongregacja przez minione stulecie przy Bożej Opatrzności kwitła i rozwijała się. W roku 1942 liczyła 486 placówek, erygowanych w 38 diecezjach Niemiec, Włoch, Norwegii i Szwecji²⁷. Liczba wynosiła wówczas 4700 profesek i 44 nowicjuszek. Szkoda tylko, pisał kardynał Bertram, że państwowe władze Niemiec przeszkadzały ogromnie przez ogłoszenie szeregu przepisów dyscyplinarnych w przyjmowaniu nowych kandydatek²⁸. Zgromadzenie to, stwierdzał kardynał Bertram, cieszyło się wielkim rozwojem i w okresie stu lat dokonało wiele dzieł miłości w dziedzinie opieki nad chorymi i cierpiącymi w szpitalach, domach prywatnych oraz wobec biednych i opuszczonych dzieci, jak też w czasie wojen z lat 1862, 1870, 1914 i 1939 oraz lat następnych w szpitalach wojennych wobec rannych żołnierzy²⁹.

Wierni darzyli Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety ogromną życzliwością³⁰. Świadczyły o tym, zauważał kardynał Bertram, liczne prośby z ich strony o zakładanie nowych placówek zakonnych w miastach i wioskach.

Wstrząs wojennych lat 1939—1945 uderzał dotkliwie w Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety. Z samego tylko województwa poznańskiego wywieziono do roku 1941 do obozu pracy 144 siostry³¹. Z tej liczby zmarło w obozie lub u rodziny wskutek przejść obozowych 19 sióstr. W Oświęcimiu więziono 4 siostry, w Ravensbrück 3, w Łodzi 3. Częściowo więziono szereg sióstr w Katowicach, Poznaniu, Olsztynie, Kaliszu, Ostrowie Wielkopolskim³².

²⁷ List nie wspomina o Polsce będącej w okupacji.

²⁸ AAWr. V C 13 j 6. Prośba ks. Adolfa kardynała Bertrama, wniesiona do Ojca Świętego Piusa XII, z Wrocławia 27 lipca 1942 roku, aby udzielił specjalne błogosławieństwo Apostolskie Kongregacji Zakonnej Szarych Sióstr św. Elżbiety na jubileusz 100-lecia (*saeculare jubilaum*).

²⁹ AAWr. VC 13 j 6. „Laudatissime gessit”, „innumerabilia caritatis opera exercuit atque pauperum et derelictorum infantium salutis inserivit”.

³⁰ AAWr. VC 13 j 6. „gratia populi gaudebat”.

³¹ AAWr. VC 13 b 3.

³² Por. O. Wł. Szoldrski, *Martyrologium duchowieństwa polskiego pod okupacją niemiecką w latach 1939—1945*, „Sacrum Poloniae Millennium” (1965) T. XI s. 336 nn, 460 nn. Praca O. Szoldrskiego obejmuje 1120 zakonnic, z których zginęło 243; Ks. W. Jacewicz — ks. J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939—1945*, Zeszyt I *Straty osobowe*, Warszawa 1977 s. 294—295 podaje: Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety. Elżbietanki., wyliczając 12 sióstr zamordowanych lub zmarłych (Bojanowo, Owińska, Oświęcim).

Na skutek bombardowania zginęły 4 siostry. W 1939 roku w czasie nalotów i bombardowania Warszawy odniosła rany jedna siostra Elżbietanka, a w czasie powstania warszawskiego 1944 roku 4 siostry. W czasie działań wojennych 1945 roku ofiarę życia złożyło 45 sióstr przez gwałtowną śmierć.

Pozycja materialna sióstr w 1945 roku była bardzo ciężka. W roku 1946 biskup Kazimierz Kowalski pozwolił „na tymczasowe używanie wpłaconego przez nowicjuszkę posagu na cele Prowincji Pomorskiej Sióstr Elżbietanek”³³. Podobnie Przewodniczący Episkopatu Polskiego, ks. biskup Michał Klepacz, wydał dekret (Nr 1963/54 P.E.) dnia 5 marca 1954 roku zezwalający na zużycie posagów Sióstr na potrzeby sześciu prowincji Zgromadzenia Elżbietanek w Polsce.

Wskutek wojny uległo zniszczeniu w Prowincji Wrocławskiej 7 kaplic, zlikwidowaniu 3, zniesiono 10 placówek i kaplic. W roku 1954 zamknięto 25 kaplic. Utracono 6 kaplic szpitalnych oraz jeden kościół. Przejęto też w „bezpłatne użytkowanie” 11 szpitali, 83 przedszkola, 9 domów dziecka, 7 żłobków, 1 internat³⁴. W 1954 roku skupiono z 46 domów 238 sióstr w ośrodkach: Kobylin, Gościń, Dębowa Łąka. W roku 1957 pozwolono wrócić siostrom do swych prowincji, ale 28 placówek nie odzyskały.

Dopiero realizacja Ustawy z dnia 23 czerwca 1971 roku³⁵ o przejściu na osoby prawne kościoła rzymsko-katolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych uznała Elżbietankom wówczas w całości lub w części 89 nieruchomości.

I tak więc ofiarny zacyń i ziarno Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety rzucone w 1842 roku na gruncie Nysy zapuszczało powoli, ale owocnie, swoje korzenie i nabierało należnej mocy. W roku 1890 przeniesiono Dom Generalny z Nysy do Wrocławia. Tutaj też powstała w 1898 roku Dolnośląska Prowincja Macierzysta z siedzibą we Wrocławiu, który stał się miejscem Domu Generalnego i Prowincji. Przełożona Generalna była równocześnie przełożoną prowincji.

3. Matki Generalne i ich kierunki działania w formacji

Ster rządów generalnych Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety dzierżyły z pożytkiem i wyciskały niewątpliwie wydatny wpływ w formacji członkiń wybijające się Siostry.

³³ AAWr. VC 13 b 3.

³⁴ W roku 1977 liczono w całości: 16 prowincji Elżbietanek, 343 domy zakonne, 3209 sióstr, 11 nowicjuszek, 30 postulantek.

³⁵ Dziennik Ustaw 29 czerwca 1971 Nr 16 poz. 156.

Zaznaczyć trzeba, że w każdym Zgromadzeniu władze naczelne i kierujące nim odgrywają niezmiernie ważną rolę w jego dziejach. One to zabiegają o właściwy poziom duchowy i intelektualny w Zgromadzeniu.

W niniejszym szkicu siłą konieczności ograniczamy się do ogólnych informacji.

Jako pierwsza przełożona generalna po kościelnym uznaniu Kongregacji występuje M. Maria Merkert (1859—1872), jedna z założycielek Zgromadzenia. Odznaczała się „diademem cnót”, mianowicie była ona aniołem opiekuńczym dla chorych i biednych, jaśniała duchem ofiarności i sumiennosci, pobożności, modlitwy, pokory, ufnosci i umiłowania wspólnoty³⁶. Z ważniejszych wydarzeń formacyjnych za jej kadencji należy wymienić fakt złożenia przez 26 sióstr w dniu 5 maja 1860 roku we Wrocławiu pierwszych ślubów. Zgromadzenie otrzymało 23 maja 1864 roku osobowość prawną jako „Katolicki Zakład Dobroczyńności pod wezwaniem św. Elżbiety”. Papież Pius IX wydał 7 czerwca 1871 roku dekret pochwalny dla Zgromadzenia³⁷.

Kapituła generalna odbyta w Nysie 21 marca 1873 roku, dokonała jednomyślnego wyboru Matki Generalnej w osobie M. Franciszki Werner, przełożonej z Wrocławia, dzierżącej tę władzę w latach 1873—1885. Z powodu wybuchu Kulturkampf przez okres siedmiu lat nie mogła odbyć się profesja ślubów zakonnych, gdyż władze pruskie wydały zakaz przyjmowania postulantek. W dziedzinie wewnętrznej wprowadziła święto Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny jako dzień odnowienia ślubów. Poświęciła Zgromadzenie Niepokalanemu Sercu Matki Bożej. Cechowała ją „wielką, nieograniczoną ufnosć w Opatrzność Bożą, głęboka pokora i zamiłowanie ubóstwa”³⁸. Śmierć Matki Franciszki Werner 14 grudnia 1885 roku opłakiwało 700 sióstr na 99 placówkach. Zwłoki jej spoczęły na cmentarzu w Nysie. W trakcie zamierzeń o przyszłą beatyfikację Czcigodnych Matek Założycielek Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety dokonano ekshumacji szczątków Matki Marii Merkert i Franciszki Werner w dniu 16 lipca 1964 roku z Cmentarza Jerozolimskiego w Nysie do kaplicy Trójcy Przenajświętszej w kolegiacie św. Jakuba Aposto-

³⁶ AAWr. V C 13 u 3. O. E. Frankiewicz, Maria Merkert założycielka i pierwsza Matka Generalna Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety 1817—1872, Opole 1972 Tom I—II Maszynopis, oraz tegoż autora: Matka Maria Merkert. Powstanie Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Materiały i dokumenty. Zebrał O. Edward Frankiewicz O.F.M. Przetłumaczyła z języka niemieckiego S. Akwina Schaefer. Wrocław 1972 Maszynopis.

³⁷ Schweter, *Geschichte*, I s. 89 nn.

³⁸ APEWr. Kronika Domu Macierzystego Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu, I s. 5; Schweter, *Geschichte*, I s. 125 nn.

ła³⁹. Prowincja Nyska Elżbietanek⁴⁰ wydała ulotkę „Nowenna za przyczyną Sługi Bożej Matki Marii Merkert, Elżbietanki, Założycielki Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Nysa 1817—1878”.

Matka Melchiora Klamm t (1886—1908) jako Przełożona Generalna rozwinęła bardzo dynamiczny postęp Zgromadzenia. Za jej kadencji doszło do zatwierdzenia Zgromadzenia jako Kongregacji na prawie papieskim przez Leona XIII w dniu 26 stycznia 1887 roku. Drukiem ukazał się w 1893 roku pierwszy katechizm ślubów. W dniu 26 kwietnia 1898 roku miało miejsce czasowe zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską Konstytucji Zgromadzenia⁴¹.

W latach 1908—1920 Matką Generalną była S. M. Lamberta Fleischer, która w trudnych warunkach utworzyła 76 nowych placówek. Za jej rządów powstała Prowincja Gnieźnieńsko-Poznańska w 1913 roku⁴². Siedziba Prowincji został Poznań.

Dość daleko sięgnęła w zasięgu rozwoju M. Mercedes Rother (1920—1938). Za niej powstały placówki w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, w Jerozolimie, na Węgrzech, Litwie, Łotwie, w Warszawie. Utworzyła się Prowincja Górnośląska w Nysie w 1920 roku, Prowincja w Katowicach w 1922 roku. Powstała Prowincja Czeska. Nastąpiła agregacja Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety do zakonu św. Franciszka w Asyżu w 1923 roku⁴³.

Matka Edelberta Hoffmann (1938—1942) przeżywała bolesne ataki reżimu hitlerowskiego na Zgromadzenie w postaci wyłączeń z przedszkoli i przystani dziecięcych prowadzonych przez Siostry, likwidacji wielu domów zakonnych⁴⁴.

Nabrzmiałe w liczne przeżycia i doświadczenia lata musiała przechodzić jako Matka Generalna S. M. Matylda-Ida Küttner (1942—1962). Jako laborantka medyczna pracowała owocnie na różnych placówkach. Przeżyła grozę oblężenia Wrocławia w 1945 roku. Musiała spoglądać na zniszczenie placówki we Wrocławiu i wielu innych. Z chwilą wyjazdu Zarządu Generalnego 15 października 1946 roku założyła tymczasową siedzibę w Reinbecku. W 1948 roku dokonuje się erekcja nowicjatu w Hohenbuchau⁴⁵, przeniesionego w 1952 roku do Reinbecku. Odwiedza dawne pla-

³⁹ AAWr. V C 13 g 5. Protokół ekshumacji. Por. Engelbert, *Geschichte der Kongregation*, s. 178—183.

⁴⁰ AAWr. V C 13 g 5.

⁴¹ Schweter, *Geschichte*, I s. 157.

⁴² APEWr. Kronika, I s. 7; Schweter, *Geschichte*, I s. 187 nn.

⁴³ Schweter, *Geschichte*, I s. 207 nn.; Engelbert, *Geschichte der Kongregation*, s. 1—5.

⁴⁴ Engelbert, *Geschichte der Kongregation*, s. 6 nn.; *Dyrektorium Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1975 s. 47.

⁴⁵ *Dyrektorium*, s. 48.

cówki. Zakłada nowe. Przyczyniła się do wydania śpiewnika *Magnificat* w roku 1957, zmodyfikowania ceremoniału uroczystości zakonnych oraz katechizmu ślubów. Zmarła ona 23 grudnia 1973 roku w Reinbecku.

W dość brzemienne następstwa obfitowały lata rządów jako Matki Generalnej S. M. Joanny — Elżbiety Schneider (1962–1974). Urodziła się w Skorogoszczu na Śląsku Opolskim w 1911 roku. Zdobyła wykształcenie w Wyższej Szkole Gospodarczej. Pracowała jako kierowniczka Szkoły Gospodarczej w Zakładzie św. Jerzego w Nysie. Przeżywała potworność bombardowania. W grudniu 1945 roku wyjechała z Nysy z 39 siostrami do Niemiec. Na kapitule Generalnej w 1962 roku została wybrana na przełożoną generalną. Na tej kapitule przewodniczył ks. Walery kardynał Valeri, protektor Zgromadzenia Elżbietanek, prefekt Kongregacji Spraw Zakonnych. W czasie kapituły generalnej w 1966 roku została wybrana na drugą kadencję. Przewodniczył na niej wówczas ks. prałat Leon Christoph, generalny kurator Zgromadzenia.

Wobec rodzących się wówczas różnych problemów i tendencji rozdziałowych w 1962 roku przeprowadzono zmianę stroju zakonnego, na kapitule generalnej w 1968 roku dokonano zmiany nazwy „Zgromadzenie Szarych Sióstr św. Elżbiety” na „Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety”. W 1971 roku zmieniono Statut Katolickiego Zakładu Dobroczynności pod wezwaniem św. Elżbiety. Został też wtedy zniesiony urząd Kuratora Zgromadzenia⁴⁶.

Na zwyczajnej kapitule generalnej, rozpoczętej w Rzymie 9 listopada 1974 roku, zlikwidowano zakonne regiony krajowe, zniesiono urząd Wizytatorki Generalnej w Polsce, prowincjom przyznano szerszą autonomię, zależną bezpośrednio od Przełożonej Generalnej w Rzymie. Pewne uprawnienia leżące dotychczas w gestii Wizytatorki Generalnej w Polsce dotyczące spraw załatwianych centralnie za jej pośrednictwem przeszły na podstawie prze-

⁴⁶ APEWr. Statut dla Kuratorów przy Zarządach Generalnych i Prowincjalnych laickich Zakonów, Zgromadzeń i Stowarzyszeń tudzież przy Przełożonych klasztorów mniszek nie podlegających przełożonym męskiej gałęzi zakonu oraz przy Federacji lub Kongregacjach monastycznych. Podpisał ks. Stefan kardynał Wyszyński. Warszawa 2. 6. 1962 r. Matka Immaculata Kaczmarek, Wizytatorka Generalna, pismem datowanym we Wrocławiu 28 kwietnia 1973 roku, L. 1179/73, skierowanym do ks. Stefana kardynała Wyszyńskiego, Prymasa Polski, zgodnie z poleceniem Dekretu powizytacyjnego z 18 października 1972 roku N. 3250/72/P, przesyła sprawozdanie z wykonania tegoż dekretu podpisane przez Zarządy poszczególnych Prowincji (Toruńskiej, Warszawskiej oraz Wizytatorkę Generalną) i donosi, że „w sprawie zamianowania oddzielnych kuratorów dla poszczególnych Prowincji zakonnych Przełożone Prowincji wyraziły życzenie, by pozostać nadal przy dotychczasowej praktyce jednego Kuratora dla całego Zgromadzenia w Pol-

pisów obowiązujących, na przełożone prowincji⁴⁷. Podkreślono też na tej kapitule konieczność bardziej aktywnego udziału Zgromadzenia w życiu kościoła⁴⁸.

Jako niezmiernie ważne osiągnięcie od roku 1974 należy uznać zorganizowanie Domu Generalnego Sióstr Elżbietanek w Rzymie (Casa Generalizia delle Suore di S. Elisabetta — via Nomentana 140), który zapobiegł możliwościom rozdziałów.

Siostra M. Immaculata Kaczmarek, Wikaria Generalna, doniosła w swej relacji z dnia 3 listopada 1976 roku, że Siostry czują się w Domu Generalnym dobrze. Atmosfera zapanowała przyjemna i owocna⁴⁹.

Od roku 1974 urząd Matki Generalnej przejęła w swe ręce Siostra M. Ignacja Hischer, urodzona w Skrzypcu, powiat Prudnik w 1917 roku, posiada średnie wykształcenie zawodowe jako laborantka analityczna i pielęgniarka. Na samym początku swego urzędowania podkreśliła wyraźnie sprawę formacji duchowej Sióstr Elżbietanek, pisząc do nich w Polsce, że „w duchu naszych matek założycielek, w łączności z kościołem pragniemy nadal współpracować w dziele ewangelizacji oraz posługiwaniu najbardziej potrzebującym”⁵⁰. Dla Sióstr w Polsce jest „bardzo przychylna i z poczuciem sprawiedliwości podchodzi roztropnie do każdej sprawy”⁵¹.

4. Wizytatorki Generalne i ich wkład w odnowę i odbudowę życia zakonnego.

W rzeczywistości życia kościelnego w Polsce po 1945 roku dokonał się nowy podział na sześć prowincji elżbietańskich. Nastąpił on na mocy reskryptu Stolicy Apostolskiej z dnia 30 grudnia 1946 roku.

sce, ponieważ Prowincje załatwiają wszystkie swoje sprawy centralnie przez najwyższą władzę zakonną”. Władza kuratora była raczej fikcyjna. § 3 Statutu mówi, że ma on służyć radą; § 5 przypomina, że nie ma żadnych uprawnień do spraw wewnętrznych; § 6 brzmi, że kuratorowi nie wolno się wtrącać do wewnętrznych zarządów swego Instytutu, do spraw czysto personalnych; § 15 nie będzie narzucał swej pomocy, tylko gdy będzie poproszony. W takiej sytuacji kurator Sióstr Elżbietanek w Polsce mianowany przez władze kościelne, nie miał możliwości spełniania swej roli realnie, wiele spraw do niego nie dochodziło, a poszczególne prowincje załatwiały swoje problemy w ramach przynależności diecezjalnej. Taka była praktyka życia. Siostry liczyły się raczej z Kuratorem generalnym Zgromadzenia. Po kapitule generalnej 1974 roku instytucja kuratora w Polsce została zniesiona.

⁴⁷ AAWr. V C 13 i 4.

⁴⁸ AAWr. V C 13 i 4.

⁴⁹ AAWr. V C 13 d 5.

⁵⁰ AAWr. V C 13 i 4.

⁵¹ AAWr. V C 13 k 4.

Dom Generalny mieścił się wówczas w Reinbecku. We Wrocławiu był Dom Centralny dla Polski. Dla prowincji polskich została powołana 9 września 1946 roku na urząd wizytatorki generalnej Matka M. Jolenta Przybył, która miała objąć ten urząd z dniem 15 października 1946 roku, to jest z chwilą ewakuacji dotychczasowego Zarządu Generalnego do Niemiec.

Kierownictwo Generalne Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek znajdujące się poza granicami Polski, miało trudności w odnośzeniu się do spraw jemu zastrzeżonych, dlatego ustanowiono w Polsce urząd Wizytatorki Generalnej⁵². Wizytatorka Generalna otrzymała pełnomocnictwa do udzielania zezwoleń Przełożonej Prowincjalnej na obłóczyny zakonne, na udzielanie zezwoleń na składanie ślubów czasowych i wieczystych, upoważnienia Przełożonej Prowincjalnej do odbierania ślubów czasowych i wieczystych, udzielania zezwoleń na przenoszenie i zatwierdzanie przełożonych.

Podział prowincji elżbietańskich potwierdził urzędowo ks. August kardynał H l o n d, Prymas Polski 24 kwietnia 1947 roku.

Siostra M. Jolenta P r z y b y ł urodziła się w Staniewie, 30 lipca 1893 roku. Zdobyła wykształcenie muzyczne w Konserwatorium Poznańskim. Ukończyła też dwuletnią szkołę handlową. Obłóczyny miała w Nysie w 1916 roku. Profesję zakonną złożyła we Wrocławiu w 1918 roku. Pracowała bardzo wydatnie na różnych placówkach. Jako Wizytatorka Generalna była bardzo aktywna i przedsiębiorcza. Organizowała na nowo zniszczone życie zakonne z powodu wojny. Odbudowywała z gruzów domy i instytucje. Pielęgnowała ona żywo kult Matki Boskiej. Wprowadziła modlitwy o beatyfikację Założycielek. Za jej kadencji odbyło się 25 serii przygotowawczych do ślubów wieczystych. Korzystało z nich 541 sióstr z wszystkich prowincji polskich. Do pierwszej profesji przystąpiło 196 nowicjuszek w 16 kursach. Obłóczyny miało 213 postulantek. Zmarła 16 marca 1961 roku.

Ks. arcybiskup Antoni Baraniak z Poznania napisał o niej 17 czerwca 1961 roku, że „z największą pracowitością i trzeźwym rozeznaniami kierowała szczęśliwie Zgromadzeniem przez ciężkie lata powojenne”. Ks. biskup Kazimierz Kowalski z Pelpina zauważył 18 marca tegoż roku, że „w dziedzinie ducha i doskonałości zakonnej zajaśniała Jej piękna dusza szczególnie w latach powojennych na tak trudnym i odpowiedzialnym stanowisku Wizytatorki Generalnej Sióstr Elżbietanek w Polsce. Położyła ona niespożyte zasługi, by do najwyższego poziomu duchowego doprowadzić powierzone sobie prowincje polskie Sióstr Elżbietanek”.

Ks. Jan Michalski, kanonik kapituły Prymasowskiej, później-szy biskup sufragana w Gnieźnie, wypowiedział o niej 20 marca

⁵² AAWr. V C 13 k 6. Por. K. Engelbert, *Geschichte der Kongregation*, s. 109.

1961 roku, że była to „osoba bez reszty oddana sprawie kościoła i żyjąca w zjednoczeniu z Bogiem”.

Ks. Stefan kardynał Wyszyński podkreślił 28 marca 1961 roku, że w życiu Matki Jolenty Przybył jaśniała bardzo miłość Boga i bliźniego.

Jako druga Wizytatorka Generalna działała w latach 1961—1969 Matka M. Cecylia R u c h n i e w i c z, urodzona 19 lipca 1899 roku w Paczowie, powiat Kartuzy, „w znacznej i głęboko religijnej rodzinie”. Do klasztoru wstąpiła w 1923 roku w Poznaniu. Ukończyła Szkołę Handlową i Konserwatorium Muzyczne. Jako zakonnica była bardzo oddana potrzebom bliźnich. Miała oczy otwarte na potrzeby sióstr. Modlitwa była jej ostoją. Przeżyła w 1944 roku Powstanie Warszawskie. Zmarła 6 września 1969 roku⁵³ „po długich i ciężkich cierpieniach”. Jako zakonnica była ona „skromną, czułą na niedolę, ból innych bliźnich, cechowała ją głęboka pobożność”. Serca powierzonych jej sióstr zdobywała „dobrocią i szacunkiem”. Matka Cecylia Ruchniewicz stanowiła „wyjątkowo piękną postać zakonną”. Cechowało ją „bezgraniczne umiłowanie kościoła i Zgromadzenia”. Ks. arcybiskup Antoni Baraniak z Poznania napisał o niej, że była to „gorliwa i ofiarna służebnica, która tak wybitnie przysłużyła się Kościołowi i Elżbietańskiej Rodzinie Zakonnej”.

Po niej stanowisko Wizytatorki Generalnej objęła Matka M. Immaculata K a c z m a r e k (1969—1974). Urodziła się w Chorzowie 9 lipca 1909 roku. Ukończyła Szkołę Wydziałową, pielęgniarską oraz roczne studium prawniczo-społeczne w Lublinie. Śluby wieczyste złożyła w 1936 roku. W latach 1932—1944 pracowała w Warszawie-Mokotowie w biurze szpitalnym. W czasie powstania warszawskiego w wyniku bombardowania szpitala została ciężko raniona. Przewieziona do Wrocławia odniosła po raz drugi rany w czasie bombardowania tegoż miasta. W 1954 roku została asystentką prowincjalną. Opiekowała się siostrami zebranymi w Gostyniu i Kobylinie. W latach 1958—1968 była na stanowisku Przełożonej Prowincjalnej. W roku 1968 była powołana na asystentkę wizytatorki Generalnej, a następnie została w 1969 roku Wizytatorką Generalną. Odznaczała się wielką dobrocią. Wykazała wiele inicjatywy. Troszczyła się o rozwój życia duchowego sióstr. Dbała o ich formację właściwą. W 1972 roku zainicjowała wydawanie „Biuletynu Sióstr św. Elżbiety” o życiu prowincji elżbietańskich w Polsce. W 1975 roku wyjechała do Rzymu jako Wikaria Generalna.

⁵³ AAWr. V C 13 n 2.

5. Matki Prowincjalne

W poszczególnych prowincjach elżbietańskich swoiste piętno w formacji i obliczu duchowym wyciskają niewątpliwie Przełożone Prowincjalne. Od ich podejścia i zrozumienia zależy bardzo wiele.

Przełożoną Prowincjalną we Wrocławiu od roku 1969 jest Siostra M. Klotylda Mikola jczak, urodzona w Siedleminie koło Jarocina, w 1914 roku. Śluby wieczyste złożyła we Wrocławiu w 1943 roku. Posiada ukończoną Zawodową Szkołę Krawiecką. Zdobyła też dyplom laborantki medycznej. Ukończyła kurs katechetyczny.

W prowincji Nyskiej kierowały Siostry: Gabriela Schmidt (zm. 1926), Leopolda Berta Kalla (1926—1939), Permenia-Franciszka Richter (1939—1946), Kasylda-Marta Sprengel (1946—1957), Jolanta Kolińska (1957—1963), Aniela Poznańska od roku 1963.

W prowincji Katowickiej były jako prowincjalne: Siostra Bolesława-Magdalena Piel (1924—1929), Joachima-Franciszka Szaffrina (1929—1935), Maksencja-Stanisława Szyszka (1935—1941), Jolanta Kotlińska (1945—1957), Klotylda-Jadwiga Kwas (1957—1969), Celestyna-Agnieszka Wawrzyniak od 1969 roku.

Prowincją Poznańską sterowały takie Siostry jak: Hildegarda-Waleria Stefańska (1913—1929), Stanisława-Józefa Dankowska (1929—1945), Zofia Nawrocik (1945—1958), Aniela Tomczak (1958—1970), Witolda-Elżbieta Bukowska od 1970 roku.

W utworzonej w 1946 roku Prowincji Toruńskiej występują jako Prowincjalne: Siostra Tymotea Ropińska (1946—1957), Mieczysława Przybył (1957—1970), Sebastia Recka (1970—1976), Serafina Frommholz od 1976 roku.

W Prowincji Warszawskiej działa jako Prowincjalna — Siostra Ludwika Opertowska (1946—1957), Edyta-Salomea Kruczkowska (1957—1970), Gabriela-Agnieszka Gzela od 1970 roku.

6. Duszpasterze

Duszpasterstwo zakonnice należy do zadań i obowiązków zaszczytnych, ale równocześnie bardzo trudnych i odpowiedzialnych. Troska o odpowiedni poziom i rozwój formacji duchowej pochłania wiele sił i kosztuje dużo zmagania, ale równocześnie cieszy ono oczywistym postępem i pięknym rozwojem.

Przez szereg lat z duszpasterstwem Szarych Sióstr św. Elżbiety związany był ks. Ignacy Kubischok, radca konsystorialny, przykładowy kapłan, duszpasterz Domu Macierzystego Szarych Sióstr św. Elżbiety we Wrocławiu. Władzał on językiem polskim oprócz niemieckiego. Urodził się w Domaradzowie Opolskim 31 stycznia 1878 roku, święcenia kapłańskie otrzymał z rąk ks. Je-

rzeżgo kardynała Koppa 20 czerwca 1903 roku⁵⁴. Mianowany był Dyrektorem duchownym (Geistlicher Direktor) 5 grudnia 1922 roku. Uczył w postulacie i nowicjacie. Opracował trzecie i czwarte wydanie Katechizmu ślubów dla użytku Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety⁵⁵ (*Katechismus der Gelübde zum Gebrauch der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, Breslau 1932. Vierte umgearbeitete Auflage). Wydano nakładem sióstr elżbietanek. Trzecie wydanie miało miejsce w 1925 roku, czwarte w 1932 roku. Ks. Kubischok z gorliwością poświęcał się duszpasterstwu Sióstr. Udzielał owocnych wykładów nowicjuszkom i młodym profeskom. Kreślił im ideał życia zakonnego i odpowiedzialność za złożone śluby zakonne.

Ks. Kubischok zmarł 24 marca 1962 roku w Halle.

Zgromadzenie Sióstr Elżbietanek posiadało w swoich dziejach ogromnie oddanych i zasłużonych kapłanów, do których należy zaliczyć bezsprzecznie O. Karola von Volxen, jezuitę, działającego we Wrocławiu, a następnie w Reinbecku, gdzie zmarł 13 września 1973 roku, mając 88 lat życia, 70 powołania zakonnego, 54 kapłaństwa. Przez 30 lat poświęcał swe siły na niwie Sióstr Elżbietanek. Był to człowiek „o głębokiej kulturze serca”, gorący czciciel Najświętszego Sakramentu, apostoł kultu Matki Bożej.

W Prowincji Katowickiej siostron elżbietankom poświęcił ofiarnie trud duszpasterski przez 30 lat swego życia, zwłaszcza formacji duchowej sióstr, ks. Alojzy Siemiennik. Urodził się on w Cieszynie 19 maja 1895 roku. Studia teologiczne odbył w Widnawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 30 czerwca 1918 roku. Duszpasterzował w różnych parafiach, a następnie w Zakładzie Sióstr Elżbietanek w Katowicach⁵⁶. Ks. Siemiennik opracował dwa podręczniki do nauki religii przeznaczone dla młodzieży szkolnej: *Katechizm i Biblię*. Wydał modlitewniki: *Skarbiec modlitw i pieśni*, *Chwalmy Pana*. Był redaktorem „Gościa niedzielnego” w latach 1926—1939⁵⁷. Kierował wydawnictwem Księgarni św. Jacka do 1970 roku. Zmarł w Katowicach-Brynowie 24 października 1977 roku.

W Prowincji Poznańskiej trzeba wspomnieć ks. dr Jana Kińskiego, który opracował i wydał drukiem *Cnoty św. Elżbiety*.

⁵⁴ *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1942*, Breslau 1942 s. 69-19; *St. Elisabethblatt der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth* 1962 nr 64 s. 39-40. Ks. Ignacy Kubischok w nomenklaturze niemieckiej jest podawany jako „Geistlicher Rat”.

⁵⁵ AAWr. VI b 35. H. Hoffmann, *Die katholische Seelsorgegeistlichkeit der Stadt Breslau*, 1945 Zweiter Theil. s. 353.

⁵⁶ „Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)” 1930, s. 56.

⁵⁷ „Rocznik Diecezji Śląskiej (Katowickiej)” 1938, s. 55. „Gość Niedzielny” (1977) nr 49 s. 3. Z żałobnej karty. Ks. Alojzy Siemiennik.

ty w 10 rozmyślaniach dla Sióstr Elżbietanek (Poznań 1926, stronic 72), dając św. Elżbietę jako wzór wiernego naśladowania Chrystusa Pana, która odworzyła w swej duszy „obraz niedościgłej świętości” (*Cnoty św. Elżbiety*, s. 3). Książka ta wyszła nakładem Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek w Poznaniu. Cenzorem jej był ks. Aleksander Żychliński. Ks. Jan Kiciński urodził się w 1891 roku. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1916 roku. Jako kapłan studiował we Fryburgu Brysgowskim⁵⁸. Dalej na podkreślenie zasługuje ks. Marian Wideliński, święcony w 1937 roku, radca duchowny, pracujący z oddaniem u Sióstr Elżbietanek w Poznaniu od 1950 roku.

We Wrocławiu w latach 1945—1946 służył pracą duszpasterską Siostrom Elżbietankom, a następnie „umiejętną i niestrudzoną radą prawniczą” ks. dr Jan Terlaga, referent Wydziału Spraw Zakonnych Kurii Administracji Apostolskiej we Wrocławiu. Od 15 października 1946 roku był on kuratorem Elżbietanek. Załatwiał im urzędowe sprawy⁵⁹. Zmarł we Wrocławiu w 1972 roku.

Od 6 listopada 1946 roku objął „stanowisko kapelana” u Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu, najpierw „w prowizorycznej kaplicy”, a następnie w odnowionej kaplicy św. Józefa, i pełni to duszpasterstwo do dzisiaj dnia ks. Wincenty Urban⁶⁰, biskup sufragan wrocławski od roku 1959, zwracając uwagę na punktualność Mszy świętych i nabożeństw, dokładność zachowania przepisów liturgicznych, weredyczność wygłaszanych kazań. Jako wykładowca w Nowicjacie i Postulacie od roku 1947 u Sióstr Elżbietanek położył silny nacisk na stanowczą katechizację postulantek i naukę ślubów zakonnych nowicjuszek, niezmiernie ważną i doniosłą w formacji duchowej. Jako pomoc dla formacji nowicjuszek i sióstr profesek wydał on: *Konferencje ascetyczne o ślubach zakonnych*, Wrocław 1977; *Na tropach św. Elżbiety*, Wrocław 1978; *Przygotowanie do życia zakonnego*, Wrocław 1979; *Troska o wspólnotę zakonną*, Wrocław 1980. Dla ilustracji można dodać, że w jednym roku kalendarzowym u Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu przeciętnie było prowadzonych w postulacie 135 lekcji, a w nowicjacie 128 przez wspomnianego wyżej kapłana.

Niezależnie od pełnienia funkcji duszpasterskich u Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu starano się przeprowadzać szereg poszerzonych inicjatyw duszpasterskich. I tak zespół sióstr, odpowiednio przygotowany pod względem liturgicznym, a zwłaszcza chór,

⁵⁸ Por. *Elenchus omnium Ecclesiarum et universi Cleri Archidioecesis Posnanensis pro Anno Domini 1919*, Posnaniae 1919 Typis Officinae „Praca” s. 120.

⁵⁹ APEWr. Kronika I s. 11.

⁶⁰ APEWr. Kronika I s. 11.

kierowany przez Siostrę M. Romulę Rose, udawał się do placówek Sióstr Elżbietanek znajdujących się na terenie Archidiecezji Wrocławskiej, na uroczyste celebry, zwłaszcza jubileuszowe zakonnych ślubów, rocznice i inne. Mszę świętą celebrował i kazanie wygłaszał biskup Wincenty Urban, a zespół i chór zakonnny dawał przykład poprawnego śpiewu liturgicznego. Wyjeżdżał też chór Sióstr Elżbietanek z występami liturgicznymi do małych parafii wiejskich, rzadziej do miejskich, w których śpiewano Mękę Pańską i wykonywano śpiew religijny dla pouczenia wiernych.

Od roku 1974 korzystają też Siostry Elżbietanki we Wrocławiu z wydatnej pomocy duszpasterskiej i dydaktycznej ks. dr Józefa Patera, oddającego się z zamiłowaniem odpowiedzialnej pracy kształcenia Sióstr w Junioracie.

II. PRZYGOTOWANIE DO ŻYCIA ZAKONNEGO

1. Postulat i Nowicjat

Życie zakonne wymaga od człowieka wiele samozaparcia i poświęcenia. Wiąże ono wolę w swobodnym działaniu, nakłada obowiązki na całe życie. Słusznie więc kandydatka do życia zakonnego musi siebie doświadczyć, czy ma prawdziwe powołanie. Musi odbyć czas próby w postulacie i nowicjacie.

Postulat istnieje w zakonach żeńskich o ślubach wieczystych¹.

W myśl zaleceń dawniejszego prawa kościelnego wszystkie nowicjuszki powinny przebywać pod opieką i kierownictwem mistrzyni w oddzielnym pomieszczeniu, w którym oprócz mistrzyni i jej socjuszki nie znajduje się żadna inna profeska². Nowicjuszka zobowiązana jest pozostawać na próbie przez jeden rok w stroju zakonnym w myśl poleceń Soboru Trydenckiego³.

Podobnie Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku poleca urządzić oddzielny dom dla nowicjatu⁴. Nowicjuszki nie powinny mieć łączności z profeskami⁵.

¹ Ks. I. Grabowski, *Prawo kanoniczne*, Warszawa 1948 s. 278; O. J. Bar, *Prawo zakonne po Soborze Watykańskim II*, Warszawa 1977 s. 154; O. J. Bar, *O zakonach*, Warszawa 1968 s. 134. Postulat jest to czas próby nałożony na niektórych kandydatów do życia zakonnego przed rozpoczęciem nowicjatu.

² F. L. Ferraris, *Prompta Bibliotheca canonica*, Venetiis 1782 VI s. 138.: „Novitiae omnes debent degere sub cura et regimine Magistrae in habitatione particulari, in qua praeter Magistram cum socia nulla Professa degat”.

³ Ferraris, *Prompta Bibliotheca*, VI s. 146: „Novitia debet per annum cum Habitu Regulari in probatione permanere ex Decreto Tridentini (Sess. 25 de Regular. et Monial. cap. 15).”

⁴ *Codex Iuris Canonici*, Romae 1925 can. 554 § 1.

⁵ *Tamże*, can. 564 § 1.

Mistrzynie więc jest osobą zasadniczą, która kieruje wychowaniem postulantek i nowicjuszek. Wychowanie i nauczanie w nowicjacie w dużej mierze uzależnione jest od przygotowania i osobowości samej mistrzyni, ponieważ Zgromadzenie nie zawsze posiada wypracowany i stały program czy przepisy metodyczne.

Nasuwa się więc obecnie siłą konieczności przedstawienie postulatu i nowicjatu Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu. Wrocławski ośrodek elżbietański rozwijał się od 1857 roku. Jego inicjatorką była hrabina Paulina Preysing-Lichtenegg, która uprosiła Siostry w Nysie, aby przybyły do Wrocławia celem „pielegnacji starych niewiast, przebywających w prywatnym Zakładzie dobroczynnym”⁶. Do tej pracy została skierowana Matka Franciszka Werner oraz Siostra Teresa Lorenz i Gertruda Hillmann. Miały się one także poświęcić pracy nad chorymi w ich domach prywatnych. Tę zbożną pracę rozpoczęły siostry 3 stycznia 1857 roku. Bóg błogosławił szlachetnym zapałom i już 1 lipca tego roku przy pomocy hrabiny Preysing mogły nabyć na własność dom⁷. Po przeprowadzeniu koniecznych remontów wprowadziły się do niego w sierpniu 1857 roku z 33 podopiecznymi. Siostry poświęciły dom św. Józefowi.

Jako przełożona zaczęła działać S. Franciszka Werner. Pomyślano o miejscu centralnym domu, mianowicie o kaplicy, którą urządzono i w dniu 2 września 1858 roku celebrował w niej pierwszą Mszę świętą biskup Bernard Bogedain⁸. Na tę uroczystość przybyła z Nysy Matka Maria Merkert, współzałożycielka Elżbietanek.

W warunkach rozwoju i po zatwierdzeniu Statutów przez księcia-biskupa Henryka Förstera w 1859 roku, po odbyciu kapituły w Nysie, Siostra Teresa Lorenz została mistrzynią nowicjatu, który przechodziły wszystkie siostry. Po jego odbyciu miała miejsce pierwsza profesja wieczysta 5 maja 1860 roku Matki Generalnej Marii Merkert, Franciszki Werner i 24 sióstr. Odbyła się ona we Wrocławiu ze względu na szczupłość kaplicy w Nysie.

W roku 1862 Matka Maria Merkert dokupiła w Nysie pewne

⁶ APEWr. Kronika, Is. 2. Por. Jahresbericht für 1927 des St. Joseph-Stiftes und des St. Joseph-Krankenhauses der Grauen Schwestern von der heilige Elisabeth in Breslau. S. 2: „hat auch dieses Samenkorn Christi seinen Anfang genommen”.

⁷ APEWr. Kronika, I s. 2. Dom ten, służący jako oberża dla czeladników leżał przy ulicy Krupniczej (przemianowanej na ul. św. Józefa).

⁸ APEWr. Kronika, I s. 2. Na pamiątkę tego faktu poświęcono w ogrodzie klasztornym duży krzyż dębowy, który przetrwał do 1977 roku, kiedy to musiano wymienić drzewo na nowe. Por. Jungnitz, St. Joseph-Stift, s. 5, zaznacza, że Mszę świętą celebrowano wówczas „zur grossen Freude der Schwestern”.

posesje i tutaj zbudowano Dom Macierzysty wraz z Nowicjatem⁹.

Z powstaniem nowicjatu we Wrocławiu łączy się działalność Matki Generalnej, S. Melchiora Klammt, wybranej na kapitule generalnej 24 lutego 1886 roku. Wśród wielu dowodów jej żywej działalności do najważniejszych osiągnięć należy bezsprzecznie uzyskanie zatwierdzenia Zgromadzenia przez papieża Leona XIII dnia 26 stycznia 1887 roku i przeniesienie Nowicjatu do Wrocławia po decyzji kapituły generalnej i zezwoleniu Stolicy Apostolskiej w 1890 roku¹⁰. Siostry poszły w tym wypadku po linii doradcy ks. Jerzego kardynała Koppa, który był za przeniesieniem Domu Macierzystego wraz z Nowicjatem do Wrocławia. Siedziba w Nysie miała pozostać jako Dom dla kandydatek i sióstr emerytek. Wobec napływu nowych kandydatek Dom w Nysie nie wystarczał jako pomieszczenie.

Budowa budynku dla Nowicjatu trwała w latach 1900—1901, mającego pomieścić 200 nowicjuszek oraz kaplicy Serca Pana Jezusa¹¹.

Konstytucje Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety z Domu Macierzystego we Wrocławiu, diecezji wrocławskiej, drukowane jako manuskrypt w 1898 roku w Prudniku, w drukarni J. Augustina podają, że „nowicjat jest to czas ascetycznego wychowania i praktycznego wykształcenia Sióstr dla celów Kongregacji, równocześnie szkołą świętych uczuć, solidnych cnót i ćwiczeń”¹². W myśl Konstytucji Sióstr Elżbietanek z 1914 roku Nowicjat stanowi czas ascetycznego wychowania, praktycznego przygotowania Sióstr dla celów Kongregacji, jest zasiewem świętych uczuć i solidnych cnót¹³.

⁹ APEWr. Kronika, I s. 4. Z grona mistrzyń nowicjatu Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu przed 1945 rokiem największe uznanie (unvergessliche Novizenmeisterin) zyskała sobie wśród sióstr wychowanek S. M. Stefania Kottwitz, zmarła 25 lutego 1936 roku. Por. Schweter, Geschichte, I s. 216, 222.

¹⁰ APEWr. Kronika, I s. 5.

¹¹ APEWr. Kronika, I s. 5.

¹² Constitutionen der Congregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth aus dem Mutterhause in Breslau Diözese Breslau, (Als Manuscript gedruckt) 1898. Im Verlage des Mutterhauses (Druck von J. Augustin, Neustadt O.S.), s. 53: „Das Noviziat ist die Zeit der ascetischen Erziehung und praktischen Ausbildung der Schwestern für die Zwecke der Congregation, desgleichen die Pflanzschule heiliger Affekte, solider Tugenden und Übungen”. Konstytucje Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety z 1871 roku podają, że „Nowicjat to czas wychowania ascetycznego i praktycznego przygotowania sióstr do celów kongregacji, a stąd jest on szkołą świętych pobudek, rzetelnych cnót i ćwiczeń”.

¹³ Constitutiones Congregationis Sororum Ravarum a Sancta Elisabeth e Domo Materna Wratislaviae existente Dioeceseos Wratislaviensis, Romae 1914 Typis Polyglottis Vaticanis s. 45. Caput secundum „De novitiatu” obejmuje tutaj 12 punktów: „Novitiatus est tempus asceticae

Czas nowicjatu trwał dwa lata i nie mógł być skrócony przez żadną dyspensę, i nie gdzieindziej jak tylko w nowicjacie mógł być spędzony. Nie można było w tym czasie kierować nowicjuszek na filie i do zewnętrznej opieki nad chorymi.

Pierwszy rok nowicjatu poświęcony był wyłącznie ćwiczeniom duchowego życia, drugi rok służył praktycznym ćwiczeniom nowicjuszek w zewnętrznych zadaniach ich powołania.

Według Konstytucji z 1924 roku zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską „Nowicjat rozpoczyna się z chwilą przyjęcia habitu i trwa przez jeden rok”¹⁴. W duchu tych konstytucji po drugiej wojnie światowej we Wrocławiu, w kaplicy św. Józefa 28 sierpnia 1947 roku u Sióstr Elżbietanek „po raz pierwszy po wojnie odbyły się śluby wieczyste”. Złożyło je 16 sióstr. Mszę świętą celebrował wówczas ks. Karol Milik, Administrator Apostolski.

Sprawa wznowienia nowicjatu Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu leżała ogromnie na sercu S. M. Jolencie Przybył, Wizytatorce Generalnej, która czyniła wszystko, aby go otworzyć na gruncie wrocławskim. Dnia 28 czerwca 1948 roku otrzymała nominację na Mistrzynię nowicjatu S. M. Gabriela Grabarz, siostra gorliwa, oddana sprawie, pracowita i wierna. Prace formacyjne rozpoczęły się. Dnia 15 lipca 1948 roku miały miejsce u Elżbietanek we Wrocławiu „pierwsze po wojnie obłóczyny 16 postulantek”¹⁵, natomiast pierwsza profesja powojenna odbyła się 20 września 1949 roku. Poprzedziły ją 10-ciodniowe rekolekcje, których udzielał ks. Wincenty Urban.

Budynek właściwego nowicjatu został przemieniony i dostosowany po 1945 roku na Szpital, najpierw przeciwgruźliczy, a następnie na ogólny, przejęty przez Państwo w 1949 roku.

Jeśli idzie o inne ośrodki, to w powstającej rzeczywistości państwowej i kościelnej po II wojnie światowej Prymas Polski, ks. August kardynał Hlond wydał dekret 24 kwietnia 1947 roku¹⁶ na mocy reskryptu Świętej Kongregacji Zakonników z dnia 30 grudnia 1946 roku¹⁷ o rozgraniczeniu Prowincji Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety na Ziemiach polskich. Dekret ten podał, że dotychczasowa prowincja centralna z siedzibą we Wrocławiu będzie się nazywała Prowincją Dolnego Śląska i będzie obejmowała domy istniejące na obszarze dzisiejszej Administracji Apostolskiej Dol-

educationis et practicae instructionis Sororum pro Congregationis finibus, proinde seminarium sanctorum affectuum et solidarum virtutum”.

¹⁴ *Konstitutionen der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, Breslau 1925 s. 13. *Konstytucję Zgromadzenia Sióstr Szarych św. Elżbiety*, Poznań 1948 s. 49.

¹⁵ APEWr. Kronika, I s. 13.

¹⁶ AAWr. V C 13 k 6.

¹⁷ AAWr. V C 13 k 6 Nr reskryptu 9829/46.

nego Śląska. Domy znajdujące się na Zachód od obecnej granicy polsko-niemieckiej przestają przynależeć do Prowincji Dolnego Śląska, a ich przynależność zostanie uregulowana później.

Prowincja Nyska, z siedzibą w Nysie, będzie obejmować domy na obszarze Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego, z wyjątkiem domów na Wschód od Odry, które zostaną przydzielone do Prowincji Katowickiej. Przywraca się Prowincję katowicką, obejmującą wszystkie domy na obszarze Diecezji Katowickiej, z siedzibą w Katowicach, oraz domy na terytorium Administracji Śląska Opolskiego, o ile znajdują się na wschód od Odry.

Prowincja Poznańska obejmuje domy w Województwie Poznańskim oraz domy w Zielonej Górze i Wschowie.

Ustanawia się Prowincję Warszawską, z siedzibą w Warszawie, obejmującą domy Polski Środkowej.

W dekrete tym czytamy również, że „Prowincja nazywana dotychczas Prowincją Prus Wschodnich i Pomorza nazywać się będzie odąd Prowincją Pomorską i będzie obejmować domy, które dotąd do niej należały, o ile znajdują się na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej”¹⁸.

Na mocy tegoż reskryptu Świętej Kongregacji Zakonników mogły być erygowane Postulaty i Nowicjaty w Prowincjach: Katowickiej, Pomorskiej i Warszawskiej za uprzednią zgodą ordynariuszów danych diecezji¹⁹.

Ks. biskup Kazimierz Kowalski, ordynariusz chełmiński, pismem z 30 kwietnia 1947 roku jako pierwszy wyraził zgodę na założenie Nowicjatu w Toruniu dla Prowincji Pomorskiej²⁰. Również i inne prowincje Sióstr Elżbietanek rozpoczęły prace w swoich nowicjatch, aczkolwiek musiały to czynić wśród najeżonych trudności. Najbardziej dał się odczuć brak miejsca.

Uwidoczniło się to w nowicjacie Sióstr Elżbietanek w Toruniu. Dekretem z dnia 2 października 1946 roku ks. August kardynał Hlond, Prymas Polski zezwolił na „przeniesienie nowicjatu Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety Prowincji Zakonnej Pomorskiej w Toruniu z ulicy Żeglarskiej 9 do domu filialnego w Toruniu-Mokre przy ulicy Podgórznej 76. Poprzedni dom, w którym mieścił się nowicjat, należał bowiem do Zarządu Miejskiego. Na prośbę S. Jolenty Przybył, Wizytatorki Generalnej, ks. arcybiskup Stefan Wyszyński, Prymas Polski, dekretem z 1 czerwca 1949 roku zezwolił na przeniesienie Nowicjatu Sióstr Elżbietanek z Torunia do Grudziądza²¹.

Podobne koleje przechodził nowicjat w Katowicach. W roku

¹⁸ AAWr. V C 13 k 6.

¹⁹ AAWr. V C 13 k 6 Por. Dyrektorium s. 48.

²⁰ AAWr. V C 13 k 6.

²¹ AAWr. V C 13 k 6.

1951 przeniesiono Nowicjat z Katowic do Lublińca „dla podniesienia stanu zdrowotnego sióstr nowicjuszek” oraz „dla zapobieżenia” utraty i przejęcia tamtejszego domu na cele społeczne. W roku 1957 następuje zmiana. Ks. Stefan kardynał Wyszyński Prymas Polski, pismem z 16 listopada 1957 roku zezwolił na przeniesienie Nowicjatu Katowickiej Prowincji Elżbietanek z Lublińca do Domu Prowincjalnego w Katowicach²². W Lublińcu zamierzano Siostry Elżbietanki utworzyć dom dla Sióstr Emerytek, ponieważ posiadane domy emerytek zostały obrócone na inne cele, mianowicie w Komorowicach na szpital gruźliczy, a w Strzelcach Opolskich na bursę dla chłopców²³.

Trudności swoiste przeżyła również Prowincja Poznańska. Telegramem z dnia 17 października 1919 roku ks. Wilhelm kardynał van Rossum powiadomił Matkę Lambertę Fleischer we Wrocławiu, że Ojciec Święty wyraził zgodę na otwarcie nowicjatu. Idzie tu o otwarcie nowicjatu w Poznaniu w wymienionym roku²⁵.

Koleje Nowicjatu Prowincji Poznańskiej rozwijały się dość szczęśliwie²⁶. Obowiązki mistrzyni postulatu i nowicjatu pełniła w latach 1922—1946 s. M. Stylita Karczyńska. Wymieniona siostra zakonna, jako długoletnia mistrzyni postulatu i nowicjatu cieszyła się bardzo wielkim autorytetem tak wśród młodzieży jak i wśród starszej generacji zakonnej. Swoją osobowością, głęboką kulturą duchową oraz postawą nawskroś zakonną oddziaływała bezpośrednio bardzo pozytywnie na powierzoną sobie młodzież zakonną. Jej duch modlitwy, pokory i pokoju stwarzał na terenie nowicjatu zdrowy klimat duchowy, tak konieczny dla rozwoju i dojrzewania młodego pokolenia zakonnego. U kandydatek potrafiła nie tylko dostrzec wrodzone im talenty, lecz kierowała ich kształceniem i rozwijaniem w perspektywie nadprzyrodzonej i z myślą o przyszłości Zgromadzenia. Posiadała duże zdolności artystyczne w kierunku muzycznym, malarskim oraz hafciarskim. Czuwała nad właściwym ukierunkowaniem muzyki i śpiewu kościelnego w domu formacyjnym. Położyła podwaliny pod ugruntowanie życia liturgicznego.

Następnie występuje jako mistrzyni postulatu i nowicjatu

²² AAWr. V C 13 k 6.

²³ AAWr. V C 13 k 6.

²⁴ AAWr. V C 13 k 6 „Santo Padre ha concessa apertura novizato”.

Ks. Wilhelm kardynał van Rossum zmarł 30 sierpnia 1932 roku. Por. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1964 IX s. 59—60. Van Rossum był kardynałem-protektorem Sióstr Elżbietanek.

²⁵ *Dyrektorium Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1975 s. 48.

²⁶ Dane o Nowicjacie Prowincji Poznańskiej Sióstr św. Elżbiety podała mi S. M. Witolda Bukowska, przełożona prowincji, 17 kwietnia 1979 roku.

S. M. Metella Madaj 1946—1956. Była ona z wykształcenia nauczycielką. Jako mistrzyni pracowała nad urobieniem młodzieży zakonnej w bardzo trudnych warunkach, mianowicie w okresie powojennym, kiedy to zgłaszały się kandydatki o różnym poziomie intelektualnym, a często z nieukończoną szkołą podstawową, wskutek działań wojennych. S. M. Metella posiadała ogromny zmysł organizacyjny. Z zapałem i optymizmem troszczyła się o dokształcanie kandydatek w zakresie szkoły podstawowej oraz o dalsze przygotowanie zawodowe, zwłaszcza w zakresie pielęgniarstwa i pracy wychowawczej. Z jej inicjatywy można było dość wcześnie skierować zdolniejsze postulanki na studia specjalistyczne. W pracy wychowawczej, jako dobry pedagog, umiała wlać w każdą kandydatkę wiarę i zapał do pracy nad urobieniem charakteru. Dobrocią pozyskiwała serca młodzieży. Zależało jej na każdym powołaniu. Szczególniejszą pieczę roztaczała nad najmłodszymi kandydatkami i była dla nich pełna wyrozumiałości. Umiała wlać w swoje wychowanki radość z łaski powołania, poczucie odpowiedzialności za nie i zapał apostołski w pracy codziennej.

Jako trzecia mistrzyni postulatu i nowicjatu w Poznaniu widnieje S. M. Zofia Łuczak w latach 1956—1964, która również była nauczycielką. Kształciła się przez okres pięciu lat w Seminarium nauczycielskim oraz przez jeden rok w Instytucie Wyższej Wiedzy i Kultury Religijnej. Najgłębszą jej troską w pracy wychowawczej było ukierunkowanie młodzieży zakonnej-nowicjackiej do przyszłych zadań w Zgromadzeniu przez gruntowną pracę wewnętrzną, opartą na umiłowaniu Jezusa Chrystusa i oddaniu się Jemu wyłącznie.

Od roku 1964 jako mistrzyni postulatu i nowicjatu pracuje S. M. Elżbieta Menes. Zdobyła ona oprócz wykształcenia średniego, trzyletnie Studium dla Mistrzyń nowicjatu w Warszawie oraz jednoroczne Studium dla Mistrzyń junioratów. Z pełnym oddaniem i zaangażowaniem służy powierzonej jej pieczy grupie młodzieży zakonnej. W młode serca i umysły wpaja ducha modlitwy, ubóstwa i poświęcenia, stara się wszczepiać umiłowanie Kościoła Powszechnego i troskę o jego losy. Zależy jej na tym, aby każda z Sióstr ukochała Zgromadzenie, naśladując św. Elżbietę i pełne poświęcenia postacie naszych Czcigodnych Matek Założycielek.

Natomiast jako mistrzyni junioratu w Poznaniu pracowała S. M. Zofia Łuczak w latach 1961—1963, S. M. Anuncjata Panek 1963—1965, S. M. Elżbieta Menes od 1965 roku.

W kształtowaniu formacji intelektualnej i moralnej kandydatek i nowicjuszek w Poznaniu przyczynił się poprzez wykłady ks. kanonik dr Jan Montalbetti, który wykładał od 1946 roku Hi-

storię Kościoła do roku 1953. Natomiast od roku 1954 jako kapłan Zgromadzenia prowadził wykłady ks. Marian Widelioki z zakresu dogmatyki i etyki. Każdorazowa mistrzyni w okresie nowicjatu przerażała: zagadnienia z teologii życia wewnętrznego, służby zakonne, konstytucje Zgromadzenia i zwyczajnik, historię Zgromadzenia, omawiając przy tym również zadania i duchowość Zgromadzenia. Nadto uwzględniała wybrane zagadnienia z psychologii i charakterologii oraz z kultury życia codziennego.

W Prowincji Katowickiej pracowały jako mistrzyni nowicjatu w latach 1924—1952 Siostra M. Ewangelista Pronobis, w latach 1952—1954 Siostra Elżbieta Bielińska, oraz w latach 1954—1977 Siostra M. Bazylia Graczyk, która nadto od roku 1951 pełniła obowiązki mistrzyni Postulatu.

Pracując najdłużej nad formacją przyszłych sióstr elżbietanki Siostra M. Bazylia Graczyk miała wykształcenie średnie. Urząd mistrzyni podejmowała w poczuciu wielkiej odpowiedzialności wobec Boga, Kościoła i Zgromadzenia. Na miarę swoich możliwości starała się w kandydatce, nowicjuszcze i juniorystce kształtować dobrego człowieka, chrześcijankę i zakonnice. Rozumiała ona, że praca wychowawcza musi być podbudowana głęboką modlitwą i żywym kontaktem z Bogiem²⁷. Wykłady w nowicjacie prowadził Ojciec Franciszkanin z zakresu dogmatyki, natomiast mistrzyni wykładała teologię życia wewnętrznego oraz życia zakonnego, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego, konstytucje Zgromadzenia, historię Zgromadzenia oraz podawała formy towarzyskie.

Działająca od roku 1946 Prowincja Toruńska posiadała nowicjat najpierw w Toruniu w latach 1946—1948, natomiast w roku 1948 został on przeniesiony do Grudziądza²⁸. I tak, w latach 1946—1970 mistrzynią nowicjatu była S. M. Mechtylda Krauzewicz. Miała ona wykształcenie średnie, pedagogiczne, kilkuletnią praktykę jako nauczycielka i kierowniczka szkoły prywatnej oraz przeszła kurs dla mistrzyń organizowany przez Wydział Zakonny. Mistrzyni ta organizowała nowicjat od podstaw. Była to osobowość z inicjatywą, gorliwa i pobożna. Od roku 1970 mistrzynią nowicjatu została wybrana S. M. Cherubina Wujcińska. Zdobyła ona magisterium z teologii w roku 1979 na A. T. K. w Warszawie.

Juniorat istnieje od roku 1963 w Domu nowicjatu w Grudziądzu. Jako mistrzyni junioratu pracowała tu S. M. Serafina Frommholz, posiadająca wykształcenie średnie-pedagogiczne, oraz dwa lata Studium Społecznego w Poznaniu, kilkuletnią praktykę nau-

²⁷ Dane te przesłała mi S. M. Celestyna Wawrzyniak, przełożona prowincji w 1979 roku.

²⁸ Dane te zawdzięczam przełożonej prowincjalnej S. M. Serafinie Frommholz.

czycielską w szkole podstawowej. Od roku 1976 funkcje te pełni S. M. Innocencja Pryczkowska, która ukończyła studia na Akademii Teologii Katolickiej ze stopniem magistra teologii.

W Prowincji Nyskiej jako mistrzyni nowicjatu od 1945—1946 pracowała S. M. Katarzyna Cempulik, z wykształcenia nauczycielka, stanowcza, wymagająca, sprawiedliwa, posiadająca dużo doświadczenia w życiu. W latach 1946—1961 obowiązki te przejęła S. M. Anzelma Kierschke, posiadająca średnie wykształcenie zawodowe jako przedszkolanka, wymagająca, a równocześnie wyrozumiała, promieniowała na otoczenie osobistym taktem i zakonnością. W roku 1963 opiekowała się również junioratem. Od roku 1961—1963 obowiązki mistrzyni nowicjatu pełniła S. M. Aniela Poznańska. Z wykształcenia była nauczycielką. Starła się ona zrozumieć dzisiejszą młodzież, prowadziła w wielu wypadkach dialogi, by dana jednostka rozumiała w świetle wiary swoje postępowanie. Od roku 1963—1969 jako mistrzyni nowicjatu pracowała S. M. Gabriela Friedek mająca średnie wykształcenie zawodowe jako laborantka, trzyletnie Studium międzyzakonne dla Mistrzyń nowicjatów, Studium społeczno-prawne na uniwersytecie katolickim w Lublinie. Była osobą energiczną, wymagającą i sprawiedliwą. Na lekcje z młodzieżą zakonną przygotowywała się sumiennie. Dbała bardzo o porządek. Po śmierci S. M. Anzelm Kierschke w 1964 roku objęła prowadzenie junioratu. W latach 1969—1976 urząd mistrzyni nowicjatu i junioratu pełniła S. M. Cecylia Kudelka. Posiadała ona ukończone Studium Muzyczne, kurs katechetyczny i kurs pielęgniarski oraz Studium międzyzakonne dla mistrzyń. Była osobą stanowczą i wymagającą. W umiejętny sposób prowadziła dialog z jednostkami. Cechował ją duch pobożności.

Wykłady w nowicjacie prowadzili księża ze Zgromadzenia Werbistów, mianowicie: o. Roch Szajca, o. Paweł Kiczka, o. Franciszek Wodecki, o. Bernard Magiera, o. Wincenty Podbiel. Tematyka wykładów obejmowała: Historię Biblijną, Katechizm ślubów, Dogmatykę, Historię Kościoła, Liturgikę oraz Dokumenty Soborowe. Natomiast Mistrzyni nowicjatu kontynuowały wykłady z zakresu ascetyki, historii Zgromadzenia, konstytucji i zwyczajnika²⁹.

Prowincja Warszawska powstała w 1945. W okresie od 1946—1966 postulat i nowicjat istniał w Warszawie³⁰. W latach 1966—1975 ogólnopolski Nowicjat Zgromadzenia Sióstr Elżbietank w Polsce odbywał się we Wrocławiu.

W Warszawie mistrzynią postulatu, nowicjatu i junioratu w la-

²⁹ Dane z Prowincji Nyskiej dostarczyła S. M. Aniela Poznańska, przełożona prowincji, dnia 29 kwietnia 1979 roku.

³⁰ Relacje z Prowincji Warszawskiej przekazała 20 kwietnia 1979 roku, przełożona prowincji S. M. Gabriela Gzela.

tach 1947—1952 była S. M. Zenona Iwicka, mająca wykształcenie średnie. Cechowało ją duże wycucie pedagogiczne potrzeb każdej kandydatki i nowicjuszek. Od roku 1952 do 1958 obowiązki mistrzyni pełniła S. M. Janilla Gostomska. Posiadała wykształcenie średnie-pedagogiczne, z kilkuletnią praktyką wychowawczą w Zakładzie Wychowawczym. W latach 1958—1961 kierowała Nowicjatem S. M. Felicja Szykowska. Zdobyła ona wykształcenie średnie pedagogiczne. Natomiast od 1961 roku mistrzynią nowicjatu jest S. M. Angella Orciuch. Uzyskała ona wykształcenie średnie w Liceum Ogólnokształcącym, oraz trzyletnie studium dla Mistrzyni. Wymienione mistrzynie w Warszawie odznaczały się umiłowaniem powierzonych im zadań, które starały się wpajać w dusze wychowanek.

W postulacie i nowicjacie wykłady prowadzili ks. Leon Kotyński i ks. Kazimierz Wójcik, z zakonu Orionistów. Program wykładów nie odbiegał w swych założeniach od innych prowincji. Po II Soborze Watykańskim rozpoczęto wykłady w Junioracie. Prowadził je ks. prof. Ignacy Subera, opierając się na tematycznych dokumentów soborowych. W roku 1971 Wydział Spraw Zakonnych Archidiecezji Warszawskiej zorganizował „Międzyzakonne dokształcanie juniorystek. Uczęszczają one raz w tygodniu na całodienne wykłady.

Na odcinku organizowania nowicjatów pojawiły się wnet trudności innej natury.

Ks. Stefan kardynał Wyszyński zarządził 16 czerwca 1960 roku wizytację Pomorskiej Prowincji Szarych Sióstr św. Elżbiety. Jako wizytatora wyznaczył O. Jacka Kubicę, kapłana Zgromadzenia Słowa Bożego³¹. Wizytacja trwała od 13 października 1960 roku do 2 sierpnia 1961 roku. Ks. Wizytator Kubica „nie szczędząc uznania dla gorliwości Sióstr w dążeniu do doskonałości zakonnej i w poświęceniu się służbie społecznej”, wysunął projekt, żeby „Matka Wizytatorka Generalna i Przełożone Prowincjalne wraz z Mistrziami zastanowiły się wspólnie nad możliwością i celowością połączenia mniej licznych nowicjatów w jednym domu nowicjackim”. O. Jacek Kubica w swym protokole z 1961 roku pisze, że „problem szerszej natury” stanowi „złączenie nowicjatów polskich prowincji”. Istniało wówczas sześć nowicjatów o łącznej liczbie około 60 nowicjuszek. Jego zdaniem „wychowanie zyskałoby na fachowości i Zgromadzenie na wewnętrznej spójności, gdyby odstąpiono od rozproszenia sił i złączono nowicjaty, choć częściowo”³².

Sprawa wysuniętego projektu powizytacyjnego ks. Jacka Kubicy nie otrzymała szybko realnych rozwiązań.

³¹ AAWr. V C 13 k 6.

³² AAWr. V C 13 k 6.

[35]

W sprawozdaniu o wykonaniu dekretu powizytacyjnego dla Prowincji Pomorskiej z dnia 14 września 1961 roku czytamy, że „zespolenie nowicjatów poszczególnych prowincji jest chwilowo praktycznie nie do przyjęcia ze względu na trudności wynikające z czasów obecnych (finansowe, meldunkowe, administracyjne i mieszkaniowe). Tegoroczna kapituła generalna przypuszczalnie i w tym względzie przyniesie pewne zmiany”³³.

Na to „zespolenie nowicjatów” trzeba było czekać do roku 1965. Oto S. M. Cecylia Ruchniewicz, Wizytatorka Generalna, wniosła do Prymasa Polski, ks. Stefana kardynała Wyszyńskiego, pismo datowane 2 września 1965 roku, z prośbą „o łaskawe udzielenie pozwolenia, by, ze względu na małą ilość nowicjuszek w poszczególnych Nowicjatach sześciu prowincji zakonnych w Polsce, wszystkie nowicjuszeki mogły odbywać swój nowicjat w Domu Centralnym we Wrocławiu przez pewien okres czasu, bez konieczności likwidowania nowicjatów, gdyż na miejscu pozostałyby postulanki”³⁴.

Ks. Stefan kardynał Wyszyński, Prymas Polski, pismem z dnia 10 września 1965 roku, udzielił „zezwoleń na urządzenie jednego wspólnego nowicjatu dla wszystkich polskich Prowincji” Sióstr Elżbietanek pod następującymi warunkami: 1) nowicjuszeki po odbyciu nowicjatu powinny wrócić do swoich macierzystych prowincji; 2) siedzibę wspólnego nowicjatu należy ustalić po uprzednim porozumieniu się z Wydziałem Spraw Zakonnych przy Sekretariacie Prymasa Polski; 3) w sprawie kandydatki na Mistrzynią Nowicjatu należy zasięgnąć opinii Wydziału Spraw Zakonnych; 4) niniejszym dekretem nie znosimy Nowicjatów poszczególnych Prowincji.

Dekret Prymasa Polski miał swoją ważność do odwołania. Protokół z dnia 16 października 1965 roku podaje, że na siedzibę Nowicjatu obrano Wrocław (klasztor przy ulicy św. Józefa 1), ponieważ w innych placówkach siostry odczuwały trudności mieszkaniowe. Placówki były obciążone przeważnie celami społecznymi, potrzebami Wydziałów Zdrowia i Oświaty.

W wyniku tych współczynników dla ujednoczenia formacji młodzieży zakonnej powstał 13 listopada 1965 roku we Wrocławiu wspólny nowicjat dla wszystkich prowincji polskich Sióstr Elżbietanek.

Wizytatorka Generalna S. M. Cecylia Ruchniewicz, powiadomiła Prowincje Sióstr Elżbietanek w Polsce, że ustaliła termin rozpoczęcia wspólnego Nowicjatu we Wrocławiu dzień 15 listopada 1965 roku³⁵.

³³ AAWr. V C 13 k 6.

³⁴ AAWr. V C 13 k 6.

³⁵ AAWr. V C 13 k 6.

Jako kandydatkę na Mistrznię wysunięto i wybrano Siostrę M. Anuncjatę Panek z Prowincji Poznańskiej, liczącą wówczas 46 lat życia. Do Zgromadzenia Elżbietanek wstąpiła 7 sierpnia 1936 roku. Habit zakonny otrzymała 18 lipca 1939 roku. Jako wykształcenie posiadała: Liceum Ogólnokształcące, Seminarium Ochroniarskie i trzyletni Wyższy Instytut Kultury Religijnej³⁶.

W 1966 roku miała być jej przydana do współpracy S. M. Serafia Smolarz, ale do pożytecznej realizacji tego projektu nie doszło³⁷.

Wykłady w postulacie i nowicjacie z zakresu dogmatyki, teologii moralnej, liturgiki oraz ślubów zakonnych prowadził na przestrzeni lat 1947—1975 ks. biskup Wincenty Urban. I czyni to w dalszym ciągu.

W latach 1965—1974 rozwijał się owocnie, z nakładem wielu sił, wspólny Nowicjat Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu, potęgując i formując ideał szczerzej wspólnoty.

Zmianę spowodował Dekret powizytacyjny dla Warszawskiej i Toruńskiej Prowincji Sióstr Elżbietanek z 1972 roku. Wizytację tę z polecenia Prymasa Polski, ks. Stefana kardynała Wyszyńskiego, przeprowadził O. Sylwester Niewiadomy z zakonu Braci Mniejszych Ojców Bernardynów³⁸.

O. Niewiadomy jako wizytator zauważył, że „czas nowicjatu jest najistotniejszą częścią pogłębienia wiary, powołania i kształtowania profilu zakonnic. Przeto ten czas należy bezwzględnie poświęcić tym zasadniczym sprawom. Wolny czas nowicjuszek można wykorzystać na pracę, a nie odwrotnie, jak to często bywa”³⁹. Według subiektywnego zdania wizytatora, zbyt wiele czasu zużywano nowicjuszkom we Wrocławiu na prace zewnętrzne. Obiektywnie, naszym zdaniem, zachodziła wówczas konieczność i nieodzowność pomocy młodszych sił przy malejących na ten czas zasobach starszych sióstr profesek. Wizytator O. Sylwester Niewiadomy polecił, by „Zarządy Prowincji Elżbietanek w Polsce z Przewielebną Matką Wizytatorką Generalną jeszcze raz przeanalizowały kwestię pobytu Nowicjatu we Wrocławiu”⁴⁰. Wskutek tej opinii prowincje Elżbietanek wznowiły prowadzenie oddzielnie swoich Nowicjatów.

Od roku 1975 przyjęcie do nowicjatu odbywa się według nowego rytuału w kapitularku. Uroczystościom przewodniczy Sio-

³⁶ AAWr. V C 13 k 6.

³⁷ AAWr. V C 13 k 6. Siostra M. Serafia Smolarz wstąpiła do Zgromadzenia 26 czerwca 1947 roku, otrzymała habit zakonny 15 lipca 1948 roku. Ukończyła psychologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w Lublinie.

³⁸ AAWr. V C 13 k 6.

³⁹ AAWr. V C 13 k 6.

⁴⁰ AAWr. V C 13 k 6.

stra Prowincjalna⁴¹. Obrzęd przyjęcia do nowicjatu odbywa się skromnie zgodnie z przepisami kościelnymi i ustawami prowincji. Nowicjat kanoniczny trwa dwanaście miesięcy; należy je spędzić w domu nowicjatu pod kierunkiem mistrzyni nowicjuszek. W wypadku wyjątkowym przełożona generalna za zgodą swej rady może pozwolić nowicjuszcze na odbycie nowicjatu w innym domu Zgromadzenia pod kierunkiem odpowiedniej siostry. Nowicjat służy religijnej i ascetycznej formacji nowicjuszek, tzn. wprowadzeniu: w zrozumienie Pisma świętego, w liturgię Kościoła, w praktykę modlitwy osobistej, w życie zakonne według ślubów zakonnych, w teorię i praktykę ascezy życia zakonnego. Formacja w nowicjacie powinna odpowiadać sposobowi życia i duchowi Zgromadzenia⁴².

Dla orientacji podajemy, że w roku 1977 Siostry Elżbietanki liczyły w świecie poza Domem Generalnym w Rzymie 14 prowincji, 343 domy, 3.209 sióstr profesek (w tym 3076 po ślubach wieczystych, 92 po czasowych, 11 nowicjuszek, 30 postulantek)⁴³.

W latach 1948—1971 przeprowadzono we Wrocławiu 31 kursów obłóczyn, 30 kursów pierwszej profesji, 38 kursów ślubów wieczystych. Przygotowania do wszystkich kursów miał ks. Wincenty Urban, późniejszy biskup sufragan wrocławski; z wyjątkiem roku 1965, w którym przygotowanie prowadził ks. Julian Bolek.

Wielkie trudności w formacji wewnętrznej w latach powojennych rodziły się z tych racji, że wśród kandydatek zachodziła różnica odnośnie wykształcenia. Jedne z nich przychodziły z czterema klasami podstawowymi, niektóre miały wykształcenie średnie, niekiedy zdarzało się wykształcenie uniwersyteckie. Stąd wynikała konieczność doksztalcenia kandydatek w zakresie siedmiu klas. W tym celu organizowano kursy prywatne. Zdobywano zaocznie wykształcenie średnie. Nadto uczono kandydatki łaciny, stosowanej przy odmawianiu brewiarza. Niekiedy przybywały kandydatki z brakiem elementarnych wiadomości religijnych.

Na przestrzeni minionych lat można zauważyć, że Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety w Polsce wykazywało stałą troskę o kształcenie członkiń, kładło duży nacisk na praktyczne przygotowanie do życia. Ale bywały takie wypadki, że zakon wykształcił niektóre Siostry na Katolickim Uniwersytecie w Lublinie lub na innej uczelni państwowej, które w większości opuściły klasztor, udając

⁴¹ AAWr. V C 13 k 6.

⁴² *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1976 s. 34. Zostały one uchwalone „ad experimentum” na kapitule generalnej, obradującej w Rzymie od 9 listopada do 6 grudnia 1974. Obowiązują od 18 maja 1975 roku.

⁴³ AAWr. V C 13 k 6.

się w świat, nie spłacając w niczym wkładu zakonu w ich wykształcenie⁴⁴.

Wykłady dla postulantek Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu miał ks. Wincenty Urban. Przerabiano z nimi „Katechizm religii katolickiej”, ponieważ w tej dziedzinie wykazywały niejednokrotnie poważne braki. Wykładano historię Kościoła według podręcznika ks. Józefa Umińskiego, *Królestwo Boże na ziemi* (Lwów 1938). Następnie prowadzono z nimi wykłady z całości dogmatyki katolickiej, polecając jako podręcznik nauki ks. W. Kalinowskiego — ks. J. Rychlickiego, *Dogmatyka katolicka*, Kraków 1949, oraz *Wykład nauki chrześcijańskiej — dogmatyka*. Przełożył z języka francuskiego Br. G. Rybicki. Poznań 1960. Prowadzący wykłady w postulacie z dogmatyki trzymał się podręcznika Ad. Tanqueraya. *Brevior synopsis theologiae dogmaticae*, Parisiis—Romae 1931, który podaje zwięzłe i dokładnie materiał z zakresu dogmatyki ogólnej, chrystologii, soteriologii, eklezjologii, sakramentologii, charytologii, mariologii i eschatologii. Korzystało też z pracy ks. Wincentego Granata, *Dogmatyka katolicka. Synteza*, Lublin 1967. Przy zagadnieniach etyczno-moralnych oraz liturgiki pomocą wydatną służył w czasie wykładów ks. Walenty Gadowski przez swój *Apologetyczny katechizm katolicki* (Miejsce Piastowe 1939), zawierające jasne i zdrowe ujęcie z tych dziedzin.

W formacji zakonnej niezmiernie ważną rolę spełnia odpowiednia lektura pogłębiająca wiedzę religijną i podająca materiał do wyrobienia duchowego.

Zalecano więc postulantom poszerzanie religijnych wiadomości przez lekturę, zwłaszcza z zakresu dogmatyki oraz polecano też czytanie książek religijnych siostrom nowicjuszkom. Tym ostatnim podsuwano wybraną literaturę ascetyczną, historyczną i hagiograficzną⁴⁵.

Mimo żarliwych wysiłków formacyjnych w Nowicjacie — nale-

⁴⁴ APEWr. Akta personalne.

⁴⁵ Łączność późniejsza z siostrami stawała się luźną. Siostry udawały się na placówki i tam wchodziły w rytm miejscowych potrzeb. W czasie przygotowań do ślubów wieczystych próbowano nawiązać do sprawy lektury. Spostrzeżenia w tym względzie były różne. W 1973 roku sporządzono ankietę pt. Jak wyglądała dotychczas po ślubach pogłębienie wiedzy religijnej przez lekturę? AAWr. V C 13 a 4.

Odpowiedzi były bardzo różne. Przy pozytywnych stwierdzeniach o kontynuowaniu lektury były też odpowiedzi mniej zachwycające. Oto niektóre z nich: czytałam bardzo mało. Przeczytałam przez pięć lat zaledwie cztery książki. Wśród powodów słabszego zainteresowania wymieniano: nie zawsze był dobrze wykorzystywany czas, otoczenie wymagało ofiary i służenia bliźnim, czytelnictwa nikt mi nie ułatwiał i wogóle nikt się nie interesował, czy cokolwiek czytam.

Oczywiście takie sploty warunków nie mogły zapalać do dalszej lektury.

ży stwierdzić, że nie uniknięto pewnych załamania po złożeniu ślubów. Warunki pracy Sióstr w różnych instytucjach świeckich narząły Siostry na poważne trudności. Nastąpił pewien odpad. Niektóre siostry dały się pociągnąć światu, jego mirażom.

Pod względem pochodzenia społecznego postulantek i nowicjuszek przeważała polska wieś. To środowisko dało najwięcej powołań. Następnie idzie środowisko robotnicze. Najmniej powołań było z inteligencji pracującej.

2. Śluby zakonne

Główne wysiłki w formacji wewnętrznej w Nowicjacie skupiano wokół ślubów: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, oraz przyszłej pracy w Zgromadzeniu, zwłaszcza wśród chorych i cierpiących.

Pierwszy drukowany katechizm ślubów Sióstr św. Elżbiety wyszedł w 1893 roku⁴⁶. Autorem jego był jezuita, o. Piotr Cotel. Ze strony Domu Macierzystego Sióstr Elżbietanek zauważono, że o. Piotr Cotel dał znakomite dzieło o ślubach zakonnych, które w oryginale francuskim i niemieckim tłumaczeniu miało więcej wydań⁴⁷. Autor daje tu w 157 pytaniach i odpowiedziach, w oparciu o trzy święte śluby, istotną treść całości życia zakonnego⁴⁸. Tłumaczenia niemieckiego dokonał o. Augustyn Maier.

O. Cotel sformułował w 1893 roku, zgodnie z prawem kościelnym, że ślub jest to obietnica uczyniona Panu Bogu z przekonaniem, przez którą człowiek zobowiązuje się do wybornego i wysmienitego dobra, tzn. do czegoś lepszego, aniżeli jego przeciwsta-

⁴⁶ *Katechismus der Gelübde für die Gott geweihten Personen im Ordensstande. Von P. Petrus Cotel S. J. Zum Gebrauch für die Congregation der Grauen Schwestern von der heil. Elisabeth*, Breslau 1893. (Im Selbstverlage des Mutterhauses der Grauen Schwestern). Przedmowę (Verwort) podpisano ze strony „Das Mutterhaus der Grauen Schwestern von der heil. Elisabeth” we Wrocławiu w święto św. Augustyna 1893 roku. Osme i dziewiąte wydanie tegoż: *Katechismus der Gelübde für die Gott geweihten Personen des Ordensstande*, Von Petrus Cotel S. J. Freiburg im Breisgau 1915. Z francuskiego przetłumaczył na język niemiecki Augustyn Maier, Repetitor w „Erzbischöflichem Priesterseminar zu St. Peter”. Wstęp i objaśnienia napisał Oskar Witz, proboszcz 5.6.1915 roku Rangendingen. Polskie tłumaczenie wyszło w Krakowie w 1928 roku pt. *Katechizm ślubów do użytku osób poświęconych w stanie zakonnym przez O. Piotra Cotela*, którego dokonał Władysław Miłkowski.

⁴⁷ O. Piotr Cotel, jezuita, jak zauważono „hat ein vortreffliches Werkchen über die heiligen Ordensgelübde verfasst”, które w oryginale francuskim i niemieckim miały więcej wydań.

⁴⁸ „Den wesentlichen Inhalt des ganzen Ordenslebens”.

wienie⁴⁹. Nadto o. Cotel w swoim katechizmie podał istotną treść ślubu ubóstwa⁵⁰, czystości⁵¹ i posłuszeństwa⁵².

Dla ilustracji przypominamy, że Konstytucje Sióstr Elżbietank z 1914 roku akcentują, że siostry tejże kongregacji dla zdobycia chrześcijańskiej doskonałości kroczą za radami ewangelicznymi. Po skończonym nowicjacie składają trzy śluby proste, mianowicie ubóstwa, czystości i posłuszeństwa⁵³. Śledząc w dalszym ciągu realizację katechizmu ślubów zakonnych w myśl tekstu z 1925 roku przypominano, że ślub jest to obietnica uczyniona z przekonaniem Panu Bogu, przez którą zobowiązuje się człowiek do znakomitego dobra⁵⁴.

Podobnie katechizm ślubów z 1932 roku⁵⁵ przypomina, że ślub polega na obietnicy złożonej Panu Bogu realizowania jakiegoś dobra.

Konstytucje Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety wydane w Rzymie, w 1976 roku zaznaczają, że duchowość czyli zasady życia duchowego Zgromadzenia tkwią korzeniami w zadaniach i sposobie życia Założycielek: Klary Wolff, Matyldy Merkert, Marii Merkert i Franciszki Werner. Duchowość ta kształtuje się również w oparciu o doświadczenie tysięcy członkiń, trudzących się nad wypełnieniem tych podstawowych zadań i przystosowaniem ich do zmiennych warunków czasu, mianowicie: wielbić Boga, współpracować w budowaniu Królestwa Bożego, służąc potrzebującym, zgodnie ze sposobem życia przyjętym w Zgromadzeniu. Za przykładem inicjatorki Zgromadzenia, Klary Wolff, „oddajemy z miłości ku Bogu czas i siły cierpiącej ludzkości. Tam, gdzie ta pomoc jest najpotrzebniejsza”⁵⁶.

W tychże konstytucjach czytamy głębokie słowa na temat ubóstwa: „Za przykładem Chrystusa nasze życie w ubóstwie odznacza się powinno brakiem posiadania i zabezpieczenia materialnego.

⁴⁹ Cotel, *Katechismus*, s. 5.

⁵⁰ Cotel, *Katechismus*, s. 20.

⁵¹ Cotel, *Katechismus*, s. 37.

⁵² Cotel, *Katechismus*, s. 46.

⁵³ *Constitutiones Congregationis Sororum Ravarum a Sancta Elisabeth e Domo Materna Wratislaviae existente Dioeceseos Wratislaviensis*, Romae 1914 s. 4: Tamquam media ad christianam perfectionem assequendam Sorores huius Congregationis sequuntur tria consilia evangelica. Novitiatu finito tria vota simplicia paupertatis, castitatis et obedientiae emittunt.

⁵⁴ *Katechismus der Gelübde zum Gebrauch der Kongregation der Grauen Schwestern von der heil. Elisabeth*, Breslau 1925 s. 5: Ein Gelübde ist ein mit Überlegung Gott gemachtes Versprechen, wodurch man sich zu etwas vorzüglicherem Guten verpflichtet.

⁵⁵ *Katechismus der Gelübde zum Gebrauch der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, Breslau 1932 s. 5: Ein Gelübde entsteht, indem man Gott ein vorzüglicheres Gut mit Überlegung verspricht.

⁵⁶ *Konstytucja Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1976 s. 13.

Ubóstwo Chrystusa cechuje „ogołocenie i wolność” od dóbr doczesnych z bliźnimi i dla bliźnich”⁵⁷.

O czystości wyrażają się następująco: „Współpraca nad urzeczywistnieniem Ewangelii wymaga od nas oderwania się od wszelkich więzów ludzkich. Rezygnujemy dobrowolnie z życia małżeńskiego i rodzinnego, doceniając jednak w pełni jego wysoką wartość”⁵⁸.

Na temat posłuszeństwa powiedziano, że „Posłuszeństwo jako odpowiedź na wezwanie Boże urzeczywistnia się: w posłuszeństwie wobec Kościoła, zwłaszcza wobec Papieża jako Zastępcy Chrystusa; w posłuszeństwie wobec prawowitych przełożonych; w ochoczej gotowości przyjmowania zmian i przeniesień; w pełnym zaangażowaniu sił i zdolności w wykonywaniu powierzonych zadań; w rezygnacji z możliwości samodzielnego kształtowania własnego życia; w przewycięzaniu ukrytego i jawnego egoizmu”⁵⁹.

3. Juniorat

W okresie posoborowym, po II Soborze Watykańskim, wydała Stolica Apostolska dwa dokumenty większej wagi, które uzupełniły i częściowo zmieniły dotychczasowe prawo zakonne, mianowicie normy wykonawcze do soborowego dekretu *Perfectae caritatis*⁶⁰, oraz instrukcję *Renovationis causam* Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich z dnia 6. I. 1969 roku o formacji zakonnej ogłoszoną dnia 2. II. 1969 roku⁶¹.

Cel Instrukcji, to umożliwienie zakonnikom lepszemu ułożeniu całego systemu formacji zakonnej i przeprowadzenia stosownych doświadczeń w tej dziedzinie. Bez oparcia się na doświadczeniu trudno byłoby ustanowić definitywnie normy prawne o formacji zakonnej.

Formacja zakonna ma być stopniowa i trwać dłużej. Obejmuje ona trzy etapy: a) przygotowanie do nowicjatu, b) nowicjat, c) okres ślubów czasowych jako przygotowanie do złożenia profesji wieczystej.

Życie zakonne rozpoczyna się w nowicjacie. Nowicjat jest ko-

⁵⁷ *Konstytucje Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1976 s. 15.

⁵⁸ *Konstytucje Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1976 s. 15.

⁵⁹ *Konstytucje Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1976 s. 16.

⁶⁰ Ogłoszone w *motu proprio* papieża Pawła VI *Ecclesiae sanctae* 6 VIII 1966.

O. J. Bar, *Formacja zakonna w świetle instrukcji z dnia 6. I. 1969 r.*, „Prawo kanoniczne” 13 (1970) nr 3—4 s. 3—22.

⁶¹ *Instructio de accomodata renovatione institutionis ad vitam religiosam ducendam*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969. *Acta Apostolicae Sedis* 61 1969 103—120. (Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus) „*Instructio de Accommodata Renovatione Institutionis ad vitam religiosam ducendam*” — *Renovationis causam suscipiens*”.

nieczny w każdym zakonie, bo tutaj dokonuje się zasadnicza formacja zakonna.

Bóg jest ośrodkiem formacji religijnej, a Chrystus jej wzorem. Matka Boża jest najdoskonalszym przykładem odpowiedzi na wezwanie Boże.

Drugim zasadniczym elementem wewnętrznej formacji zakonnej jest życie według rad ewangelicznych⁶².

Instrukcja ta ma „ogromną troskę o doskonalenie ułożenia formacji zakonnej”, „szukanie nowych dróg”, „wielkie zrozumienie dla różnorodnych sytuacji życiowych, zaufanie dla dojrzałości i dobrej woli poszczególnych zakonów”.

W myśl podanych założeń i wytycznych Stolicy Apostolskiej w roku 1975 szkolenie Junioratu przeprowadził we Wrocławiu ks. prałat Józef Pazdur z ogromnym nakładem sił i ofiarności. Wspierała ten wysiłek Mistrzyni Junioratu, S. M. Regina Tadych, S. M. Anuncjata Panek, mistrzyni nowicjatu, S. M. Bogdana Jonaczyk, S. M. Celina Cyman, S. M. Edmunda Podolska⁶³. Nadto na przestrzeni lat 1963—1975 prowadzili wykłady dokształceniowe w junioracie ks. Józef Wesoły, Ks. Stanisław Pietraszko, ks. Roman Rogowski. Od roku 1976 formację juniorystek kontynuuje z wielkim oddaniem ks. Józef Pater. Obowiązki mistrzyni junioratu w latach 1963—1975 pełniła S. M. Regina Tadych. W duchu św. Elżbiety zaprawiała gorliwie swoje wychowanki do ofiarnego życia zakonnego.

Odnosnie realizacji programu Junioratu Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety wydał ks. Stefan kardynał Wyszyński, dnia 16 września 1972 roku dekret, w którym zatwierdził stosownie do prośby Wizytatorki Generalnej Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety we Wrocławiu, na mocy szczególniejszych uprawnień, nadanych mu przez Stolicę Apostolską tytułem próby na okres sześciu lat podręcznik formacji pt.: *Formacja zakonna i program dla Postulatu, Nowicjatu i Junioratu*⁶⁴.

W tej sprawie pisała uprzednio Wizytatorka Generalna, M. Immaculata Kaczmarek, do Sekretariatu Prymasa Polski w Warszawie donosząc, że ich „stanowisko w sprawie projektu Regulaminu Formacji Zakonnej, opracowanego przez Zgromadzenie jest pozytywne”.

„Regulamin Formacji Zakonnej” opracowany był przy „współudziale zainteresowanych Sióstr ze Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek w Polsce”. Zgodnie z regulaminem formacja zakonna miała objąć: Postulat, Nowicjat, Juniorat. Cel, który należy osiągnąć

⁶² Ks. A. Żuchowski, *Nowa formacja zakonna*, „Ateneum Kapłańskie” 60 (1968) Tom 71 s. 1—9.

⁶³ APEWr. Kronika domowa Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu. s. 11.

⁶⁴ Dokument datowany jest w Warszawie 26 września 1972 roku L.2857/72/P.

[43]

we wszystkich trzech okresach formacyjnych: postulacie, nowicjacie i junioracie sprowadza się do trzech zasadniczych punktów: ukształtować człowieka, ukształtować chrześcijankę, ukształtować zakonnice.

III. ĆWICZENIA DUCHOWNE

W kształtowaniu i utrwalaniu formacji wewnętrznej Sióstr św. Elżbiety ogromną rolę spełniają ćwiczenia duchowne. W zasadzie ćwiczenia duchowne Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety nie odbiegają od praktyki stosowanej w innych rodzinach zakonnych, ale zachowują też specyfikę własną.

Asecea i praktyki Zgromadzenia w poważnym zakresie wyrażały z tradycyjnej pobożności ludu śląskiego. Od początku formowania Zgromadzenia dbano o właściwe wyrobienie wewnętrzne członkiń. Rozumiano dobrze, że ćwiczenia duchowne przyczyniają się do pogłębienia wiadomości religijnych i są bardzo pomocne w pełnieniu dzieł apostoelskich.

1. Modlitwa

Modlitwami swymi Siostry wielbią najlepszego Boga, jak to czyni każdy wierzący człowiek. Ale nadto starają się one dawać coś więcej.

Modlitwy ranne są przygotowaniem do rozmyślenia i spędzenia całego dnia wedle woli Bożej. Modlitwy wieczorne stawały się przeglądem wszystkich dziennych spraw, miały one pobudzać do żalu za uchybienia i do wdzięczności wobec Boga za otrzymane łaski, oraz przygotować na nocny spoczynek¹.

Przy modlitwie starano się pamiętać, że jej istotną cechą jest ta właściwość, która pozwala jej stać się duszą czynu, która rzuca pomost między życiem wewnętrznym a zewnętrzną działalnością i sprawia, że ta ostatnia nie tylko nie przeszkadza życiu wewnętrznemu, ale przyczynia się do jego rozwoju².

W tym celu Siostry Elżbietanki gromadziły się na wspólne modlitwy brewiarzowe³, czyli liturgiczną modlitwę dnia. Konstytucje Sióstr św. Elżbiety z 1976 roku wyraźnie zaznaczają, że ponieważ Liturgiczna Modlitwa Dnia jest głosem Kościoła, całego Ciała Mistycznego, które publicznie wielbi Boga oraz wstawia się za

¹ Ks. St. Szczurek, *Ojciec duchowny i jego praca w Seminarium kleryków*, Lwów 1923 s. 58.

² Bp J. Jaroszewicz, *Życie modlitwy w Zgromadzeniach czynnych*, „Ateneum kapłańskie” 53 (1961) T. 62 s. 39.

³ Por. *O oficjach brewiarzowych* — Bp A. J. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*, Płock 1916 IV cz. 2 s. 1075 nn.

zbawienie całego świata, dlatego siostry są powołane przez Kościół i zobowiązane do tej modlitwy⁴.

Modlitwa wspólnoty posiada szczególną wartość i moc. Podkreślił to Chrystus w słowach: „gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (Mt. 18, 20). Modlitwa wspólnoty wyraża skutecznie tajemnicę chrześcijańskiej społeczności. Życie wspólnotowe czerpie swoją egzystencję z życia Boga Ojca przez Chrystusa w Duchu Świętym. Naśladowanie tego życia jest właściwym sensem życia zakonnego. Modlitwa liturgiczna formuje wspólnotę dynamiczną, dopomaga siostrom do stworzenia wzajemnej więzi uzdalniającej ich do wspólnych wysiłków w zaśluszczeniu Bożemu wezwaniu i miłości. W czasie wyznaczonym przez dyrektorium gromadzą się siostry elżbietanki, by wspólnie odprawiać tę modlitwę Kościoła⁵.

Dyrektorium Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety (Rzym 1975 s. 45) podaje, że w roku 1888 wyszedł „pierwszy modlitewnik Zgromadzenia pt. *Oficjum*. Już w następnym roku 1889 mamy drugie wydanie poprawione pt. *Officium Parvum Beatae Mariae Virginis. Das kleine Offizium der seligen Jungfrau Maria übersetzt und erklärt von dr Bernhard Schäfer*. Wyszło ono w Münster drukiem i nakładem „Theising'sche Buchhandlung”. W jednym tomie zawarto tu tekst łaciński i niemiecki. W roku 1925 ukazuje się drukiem i nakładem Fryderyka Pusteta, typografa Stolicy Apostolskiej i Świętej Kongregacji Obrzędów, w Ratysbonie *Officium parvum Beatae Mariae Virginis et Officium defunctorum cum psalmis gradualibus et paenitentialibus ac Uti-taniis Sanctorum e Breviario Romano a Pio Papa X reformato*. Dom Macierzysty we Wrocławiu wydał w 1929 roku *Officium parvum Beatae Mariae Virginis. Die kleinen Tagzeiten der allerseligsten Jungfrau Maria nebst dem Offizium für die Verstorbenen, den sieben Busspsalmen und anderen Gebeten und Andachten zum Gebrauch für die Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*.

Z roku 1934 posiadamy *Officium parvum Beatae Mariae Virginis, pro tribus anni temporibus, secundum Breviarium Romanum*, wydane w Malines (Mechliniae) przez H. Dessaina, typografa papieskiego, Świętej Kongregacji Obrzędów i Rozkrzewiania Wiary oraz arcybiskupstwa w Malines.

Te Officia służyły Siostrom Elżbietankom we wspólnej modlitwie. Reskryptem Kongregacji Zakonów z dnia 9 stycznia 1954 roku Siostry Elżbietanki w Niemczech otrzymały pozwolenie na odmawianie tytułem próby *Officium Divinum Parvum* O. Fleischmanna, benedyktyna. *Oficjum* to nie było wówczas przetłumaczone na poszczególne języki narodowe i dlatego Siostrom Elżbietankom poza Niemcami dano do

⁴ Por. *Konstytucje Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1975 s. 17.

⁵ Por. *Konstytucje*. s. 17.

ręki *Officium Parvum Beatae Mariae Virginis* o. Augustyna Bea, jezuita, z tekstem łacińsko-niemieckim. Kongregacja Zakonów zezwoliła odmawiać to oficjum 23 marca 1955 roku na przeciąg 10 lat. W międzyczasie *Officium Divinum Parvum* przetłumaczono na parę języków narodowych. Dekretem z dnia 31 maja 1965 roku Kongregacja zezwoliła na odmawianie *Officium Divinum Parvum* w całej Kongregacji Sióstr Elżbietanek⁶.

Po roku 1945 nastąpiła w Polsce konieczność dostosowania się do zmienionej sytuacji. W Wydawnictwie Ojców Karmelitów w Krakowie w 1947 roku ukazuje się drukiem *Officium parvum Beatae Mariae Virginis*. Tekst polski Pisma świętego dał tu ks. profesor Aleksy Klawek, wybitny biblista. Drugie wydanie tegoż *Officium parvum Beatae Mariae Virginis*, wydane w Krakowie w 1949 roku, opracował według brewiarza rzymskiego O. Roman, karmelita bosy, z zastosowaniem tekstów biblijnych ks. Klawka.

W roku 1950 zanotowano wydanie „nowego modlitewnika Zgromadzenia pt. *Venite ad me*”. Na gruncie wrocławskim czyniono starania o wydanie tegoż modlitewnika w 1957 roku⁷, ale wyszedł on drukiem dopiero w 1960 roku w Warszawie pt. *Venite ad me. Modlitewnik dla Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety*.

Nową zmianę notujemy w 1972 roku. Staraniem Wydawnictwa Pallotinum ukazała się w tymże roku w Poznaniu *Liturgiczna modlitwa dnia* opracowana przez ks. Stanisława Kaźmierczaka. Ks. Stefan kardynał Wyszyński zatwierdził 25 marca 1972 roku to oficjum w języku polskim dla braci i sióstr Instytutów Zakonnych w Polsce na mocy szczególnych uprawnień, nadanych Mu przez Stolicę Apostolską i zezwolił z niego korzystać w miejsce dotychczasowych oficjów, przewidzianych w konstytucjach zakonnych⁸. Ks. Prymas Polski, kardynał Stefan Wyszyński wyraził wówczas przekonanie, że „nowe oficjum pogłębi życie modlitwy, stanie się wielkim wołaniem apostołskim i skutecznym środkiem w dążeniu do miłości doskonałej”¹⁰.

Celem głębszego uczestniczenia we Mszy świętej dano do rąk Sióstr: *Mój niedzielny mszalik czyli najłatwiejszy sposób słuchania Mszy świętej*, wydany w Brocklynie N. J. 1938; *Mszal niedzielny i świąteczny*,

⁶ K. Engelbert, *Geschichte der Kongregation der Grauen Schwestern von der heiligen Elisabeth*, Hildesheim 1969 s. 183—184. *Dyrektorium*, s. 50. Zmiana *Officium Parvum Beatae Mariae Virginis* — na *Officium Divinum Parvum*.

⁷ *Dyrektorium*, s. 49.
⁸ AAWr. V C 13 k 6. Kuria Arcybiskupia we Wrocławiu pismem L.6401/57 z dnia 29 lipca 1957 roku donosi do Kongregacji Szarych Sióstr św. Elżbiety: „Zwracając modlitewnik dla Zgromadzenia Szarych Sióstr św. Elżbiety pozwalamy na ogłoszenie go drukiem”.

⁹ AAWr. V C 13 k 6.
¹⁰ AAWr. V C 13 k 6.

opracowany przez ks. Jana Wierusza-Kowalskiego, wydany w Warszawie 1954; oraz *Modlitewnik-Mszalik* biskupa Stanisława Jakiela, drukowany w Warszawie u Sióstr Loretańek w 1969 roku.

Do prywatnego użytku służyły modlitewniki: *U stóp ołtarza*, Kraków 1933; *W Sercu Marii odrodzenie nasze*, Poznań 1947; *Adoracje Najświętszego Sakramentu na godzinę świętą* opracowane przez ks. Kazimierza Wilczyńskiego, wydane w Krakowie 1948; *Droga do nieba*, Opole 1969.

Przy obłóczynach i składaniu ślubów posługiwano się *Caeremoniale Congregationis Sororum Ravarum A. S. Elisabeth nuncupatarum e Domo Materna Vratislaviae existente pro vestitione novitiarum et votorum emissionem*, Ratisbonae 1901, wydane drukiem Fryderyka Pusteta.

W związku z postanowieniami II Soboru Watykańskiego opracowano według odnowionego rytuału rzymskiego w 1975 roku w maszynopisie „Ceremoniał Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety dla uroczystości zakonnych”¹¹.

W posłudze duszpasterskiej i sakramentalnej używano: *Rituale Vratislaviense*, Ratisbonae 1891; — *Rituale Romanum*, Ratisbonae 1925; — *Manuale rituum et precum in usum sacerdotum Archidiecesi Vratislaviensis*, Vratislaviae 1931; — *Podręcznik do nabożeństw Archidiecezji Wrocławskiej*, Warszawa 1956; — *Collectio rituum continens excerpta e Rituale Romano Ecclesii Poloniae adaptato*, Katowice 1963.

Przy śpiewie posługiwano się *Spiewnikiem kościelnym* ks. Jana Siedleckiego (1829—1902), członka Zgromadzenia księży Misjonarzy, katechety w szkole św. Barbary w Krakowie, który miał go wydać.

2. Rozmyślanie

Rozmyślanie ma ogromne znaczenie w wyrobieniu bogatej kultury duchowej zakonnicy. Wobec różnych metod rozmyślania, narzucano Siostrom ustalony schematu, praktycznie doradzało stosowanie najbardziej używanej metody św. Ignacego Lojoli, w próbowanej przez wieki¹². Metoda ta obejmuje ćwiczenie pamięci, rozum i woli z uczuciami oraz z wieńczącym postanowieniem. Zakończenie stanowią wypowiedzi szczerych uczuć wobec Boga, Chrystusa, Najświętszej Marii Panny lub Świętych¹³.

¹¹ AAWr. V C 13 k 6.

¹² Bp Wł. Krynicki, *O sposobie rozmyślania według metody Ignacego i o rachunku sumienia*, Włocławek 1917.

¹³ B. Baur, *Werde Licht! Liturgische Betrachtungen an den Sonntagen und Wochentagen des Kirchenjahres*, Freiburg im Breisgau Teil 1, 2, 3. Autor ten pisze, że zakończenie jest „kindliche Aussprache mit Gott, mit Christus, mit Maria oder den Heiligen” (Baur XIII.).

Metoda św. Sulpicjusza akcentuje pięknie: 1) uwielbienie, 2) wzrost w miłości, 3) współdziałanie. Jako pomocy i podkładu do rozmyślania używały Siostry w latach 1945—1975, poza Pismem świętym, najczęściej następujących dzieł: Prosper Baudot, *Kontemplacje ewangeliczne*, Kraków 1929; — Ferdynand Baumann, *Oto przychodzę. Rozmyślania o Najświętszym Sercu Jezusowym*, Mikołów 1938; — Benedykt Baur, *Illuminare-rozmyślania liturgiczne*, Warszawa 1964—1966; — Jakub Cristini (red.), *Rozmyślania na wszystkie dni całego roku z pism św. Alfonsa M. Liguorego*, Przełożył z włoskiego O. Władysław Szoldrski Toruń 1935; — Gabriel od św. Marii Magdaleny, *Współzycie z Bogiem*, Kraków 1960—1962; — Bernardyn Goebel, *Przed Bogiem. Rozmyślania na wszystkie dni roku*, Kraków 1963; — Ks. S. Grzybek, J. Kudasiewicz, T. Olszański, *Biblia na codzień*, Kraków 1975; — Jerzy od św. Józefa, *Chleb powszedni. Rozmyślania na wszystkie dni roku kościelnego*, Kraków 1961; — Walerian Kalinka, *Rozmyślania o Męce Chrystusa Pana*, Kraków 1923; — Romuald Kostecki, *Ten który jest i Jego dzieło*, Kraków 1973; — Ks. Czesław Kudroń, *Owoc krzyża*, Warszawa 1974; *Stał się człowiekiem*, Warszawa 1974; *Nadzieją mocni*, Warszawa 1975; — Al. Levebure, *Miesiąc Serca Jezusowego*, Kraków 1924; — Ks. Władysław Majka, *I uwierzyliśmy miłości*, Warszawa 1959; — S. Maria Renata, *Vivere cum Ecclesia*, Kraków 1958; — Ernest Matzel, *Miłość za miłość*, Kraków 1936; — Maurycy Meschler, *Żywoł Pana naszego Jezusa Chrystusa w rozmyślaniach*, Kraków 1913—1914; *Dar Zielonych Świąt*, Kraków 1924; — John Henry Newman, *Rozmyślania i modlitwy*, Warszawa 1973; — Jordan M. Ostreyko, *Rozważania różańcowe*, Katowice 1971; — Otto od Aniołów, *Za głosem Pana. Rozmyślania rekolekcyjne i czytania duchowne dla osób zakonnych*, Kraków 1967; — Papież Paweł VI, *Czy modlimy się dzisiaj?* Poznań 1974; — Bp Jan Pietraszko, *Rozważania*, Kraków 1964; *Medytacje w drodze*, Kraków 1977; — Ks. Jan Pitrus, *Dusza zakonna u stóp Jezusa. Rozważania dla zakonnic na każdy dzień roku*, Kielce 1938; — Raoul Plus, *Krótkie rozmyślania dla sióstr zakonnych*, Kraków 1947; — Bp Ottokar Prohaska, *Rozmyślania o Najświętszym Sercu Jezusa*, Warszawa 1947; — Ks. Leon Pyżalski, *Droga dziecięctwa duchowego. Rozmyślania na wszystkie dni roku*, Kielce 1928; *Zjednoczenie z Bogiem przez cnoty chrześcijańskie i zakonne*, Kraków 1935; — Ks. Józef Raba, *Najwyższy dar. Serce Jezusa daje nam Eucharystię*, Kraków 1966; — Ks. Tomasz Reginek, *W miłości Chrystusowej. Liturgiczne rozmyślania na każdy dzień roku kościelnego*, Londyn 1958; — Ks. Paweł Smolikowski, *Rozmyślania wspólnie z Chrystusem Panem odbywane*, Kraków 1924; — Arcybiskup Józef Teodorowicz, *Z Chrystusem Jezusem*, Kraków 1947; — Bp Wincenty Urban, *Konferencje ascetyczne o ślubach zakonnych*, Wrocław 1977; *Na tropach św. Elżbiety*, Wrocław 1978; — O Dominik Wider, *Na samotności. Rozważania rekolekcyjne*, Kra-

ków 1971; *Wspólna droga*, Kraków 1973; — Ks. Ignacy Ziembicki, *Rozmowy z Bogiem*, Sandomierz 1963; *Nie samym chlebem*, Poznań 1971; — Marek M. Węclawski, *Na chwile ciszy*, Poznań 1977.

Z zakresu mariologii posługiwały się Siostry Elżbietanki następującymi pozycjami: Bernard od Matki Bożej, *Najboleśnieszka. Rozważania*, Kraków 1939; — Ks. Franciszek Bogdan, *Zdrowaś Maryjo*, Ołtarzew 1947; *Najmilsze pozdrowienie*, Paryż 1966; — Rene-Maria de Broise, *Najświętsza Maryja Panna*, Kraków 1934; — Ks. Marian Finke, *Rok Matki Bożej*, Poznań 1946; — O. Czesław Lacrampe, *Wszehpośrednictwo Najświętszej Marii Panny*, Lublin 1929; — Ks. Franciszek Madeja, *Przyoblec się w nowego człowieka*, Kraków 1947; — Robert Mader, *Maria zwycięży*, Poznań 1935; — O. Sebastian Mioddecki, *Przez Marię do Chrystusa. Myśli o Matce Bożej*, Opole 1948; — A. Nicolas—E. Dąbrowski, *Życie Maryi Matki Bożej*, Warszawa 1954; — Ks. I. Opióła, *Matka Boska Królowa korony Polskiej*, Kraków 1925; — Ks. Czesław Pacuszka, *Matka Boga-Matka ludzi*, Płock 1946; — Ks. Ludwik Perroy, *Najświętsza Panna wzorem pokory i cichości*, Kraków 1934; — Ks. Kazimierz Wilczyński, *Serce Marii Matki Jezusa*, Kraków 1946; — Ks. Stefan kardynał Wyszyński, *Matka Kościoła*, Rzym 1966; — Jerzy Zawieyski, *Anna Maria. Rozważania o Matce Bożej*, Poznań 1958.

3. Msza święta

W formacji siostry zakonnej na pierwszym planie winna się uwidaczniać modlitwa liturgiczna. Zorganizowanie całego życia zakonnicy ma się koncentrować wokół Przenajświętszej Ofiary. Następnie ma się rozwijać pełnia osobowości, dar całkowity apostołstwa i oddanie w służbie Kościoła¹⁴.

Eucharystia jest źródłem miłości społecznej, miłości Boga, źródłem siły. Formacja eucharystyczna kształtowała się w atmosferze wzrostu kultu Najświętszego Sakramentu.

Eucharystia jest istotna dla naszego życia chrześcijańskiego i łączności z Chrystusem. „Cała odkupiona społeczność chrześcijańska, jako zgromadzenie i wspólnota świętych, ma być ofiarą całkowitą, wszystko obejmującą, złożoną Bogu przez Chrystusa Najwyższego Kapłana, przez Tego, który cierpiąc ofiarował samego siebie za nas, abysmy się stali członkami tak znakomitej głowy”.

Jeśli wierni należą do kościoła, do Ciała Mistycznego Jezusa Chrystusa, i są aktywnymi członkami tego nadprzyrodzonego organizmu, to mają prawo i obowiązek uczestniczyć we Mszy świętej,

¹⁴ S. M. B. Woyczyńska, *Formacja współczesnej zakonnicy*, *Przebieg życia w Zakonie Kapłańskim* 53 (1961) T. 62 s. 69—74.

tej, będącej najpiękniejszym wyrazem działalności kościoła¹⁵. Byłoby jakimś kłamstwem składać we Mszy świętej Chrystusa na ofiarę, a nie okazywać w swym życiu miłości chrześcijańskiej; mamy pracować ciągle nad swą odnową, budowaniem nowego człowieka, te codzienne wysiłki przynosimy Bogu na ołtarz, by zostały po konsekracji połączone z ofiarą Chrystusa¹⁶. Eucharystia jest również ośrodkiem i źródłem siły w nauczaniu katechetycznym¹⁷.

Ofiara Eucharystyczna to centrum, z którego rodzi się wspólnota w Chrystusie, staje się Jego Ciałem w ofierze i wspólnej uczcie, aby w jedności serca dawać świadectwo o Jego miłości i zbawczym dziele. Uczestnictwo w codziennej Ofierze Eucharystycznej to najbardziej wewnętrzna forma spotkania z Chrystusem. Jest ona zarazem źródłem mocy dla życia wspólnego w wypełnianiu różnorodnych zadań powołania i zawodu¹⁸.

W formacji Sióstr Elżbietanek kładziono ogromny nacisk na wychowanie eucharystyczne. Msza święta była istotnym centrum każdego dnia dla całej wspólnoty, która wiernie w niej uczestniczyła, nie szukając żadnych pobocznych kapliczek.

Pamiętać trzeba, że pierwotni chrześcijanie żyli ofiarą Chrystusowej Mszy świętej. W niej czerpali siły na codzienne borykanie się z życiem, walki ze złem i szlachetne uświęcanie się. Już najstarszy pomnik literatury chrześcijańskiej „Nauka dwunastu Apostołów” (14, 1) pięknie poleca wiernym: „W dzień zaś Pański zgromadzajcie się, łamcie chleb i czyńcie dzięki, wyświadczywszy się pierwiej z grzechów swoich, ażeby czysta była ofiara wasza. A żaden, który żyje w nieporozumieniu z swym towarzyszem, niech się z wami nie gromadzi, dopóki się nie pojednają, ażeby się nie splamiła ofiara wasza”¹⁹. Wypowiedź ta jest jasna i oczywista. Wierni mają składać i uczestniczyć w ofierze Pańskiej z sercem czystym i pełnym miłości.

Ojciec Święty Paweł VI w swoim przemówieniu wygłoszonym na XVIII włoskim Kongresie Eucharystycznym w 1965 roku podkreślił z naciskiem, że Kościół posiada w Eucharystii najwyższy znak swojej jedności i najskuteczniejszy czynnik swojej budowy i swego uświęcenia, mianowicie samego Chrystusa spełniającego akt najwyższej miłości. Ta obecność jest rzeczywista. Ta obecność ma swoje rozgałęzienia w liturgii, przede wszystkim przed Mszą

¹⁵ Ks. W. Granat, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 1967 s. 433.

¹⁶ Granat, *Dogmatyka*, s. 435.

¹⁷ H. Mayer, *Katechetik*, Freiburg im Breisgau 1939 s. 138.

¹⁸ Por. *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety*, Rzym 1975 s. 17.

¹⁹ *Pisma Ojców Apostolskich*, Z greckiego tłumaczył, zaopatrzył wstępami i objaśnieniami ks. A. Lisiecki. „Pisma Ojców Kościoła”, Poznań 1924 Tom I s. 38.

świętą i przez różne formy kultu. Przedziwne jest milczenie i tajemnica niezliczonych tabernakulów, które stanowią niejako konstelację światła, rozsianych po ziemi, widzialnych tylko dla świętych i dla ludzi wierzących. Ta obecność cieszy się duchową pełnością. Jakaż to pełnia bije z liturgicznych zebrań wiernych zgromadzonych wokół ołtarza. Jakaż moc osobistych rozmów, które poszczególne dusze karmione Chrystusem albo zatopione w wierze i miłości prowadzą z Bogiem, adorując Go i modląc się do Niego.

Tenże papież — Paweł VI w 1972 roku — w orędziu przesłanym do uczestników VIII krajowego Kongresu Eucharystycznego w Hiszpanii zaakcentował, że Eucharystia jest źródłem i punktem szczytowym każdej ewangelizacji i sakramentem zjednoczenia z ludźmi.

Msza święta jest również wspaniałą ucztą ludzkiego ducha. Człowiek w Komunii świętej otrzymuje łaskę zjednoczenia w sposób rzeczywisty. Zakonnica przystępująca z głęboką wiarą do Komunii świętej, staje się na drogach dzisiejszego życia, tak niekiedy trudnego, apostołką tchnienia zwycięskiej miłości.

W ciągu tygodnia rozkład Mszy świętych odprawianych w kaplicy Sióstr Elżbietanek, jeśli tylko pozwalały na to przepisy liturgiczne, był następujący: w poniedziałek odprawiano Mszę świętą ku czci Trójcy Przenajświętszej, we wtorek — Aniołów Stróżów w środę — św. Józefa, czwartek — Najświętszego Sakramenta, piątek — Serca Pana Jezusa, sobotę — Najświętszej Maryi Panny.

Konstytucja o liturgii świętej II Soboru Watykańskiego (4 XII 1963 r.) godzi się na „użycie języka ojczystego” we Mszy świętej, zwłaszcza w czytaniach i pouczeniach, w niektórych modlitwach i śpiewach, a równocześnie zaleca troskę, by wierni umieli wspólnie odmawiać lub śpiewać stałe teksty mszalne, dla nich przeznaczone, także w języku łacińskim²⁰. Wprawdzie wartość Mszy świętej, jak to zauważa ks. Karol Journet, nie zależy od rozumienia modlitw liturgicznych przez lud, ale w celu głębszego uczestniczenia przez wiernych w ofierze Mszy świętej wprowadzono język polski do liturgii mszalne²¹.

U Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu podtrzymuje się po II Soborze Watykańskim, tradycję celebrowania Mszy świętej po łacinie w każdy poniedziałek tygodnia.

Msza święta celebrowana jest codziennie w kaplicy pod wezwaniem św. Józefa, u Sióstr Elżbietanek we Wrocławiu. W niedziele i święta odprawiano Mszę świętą i wygłaszano tematyczną homilię.

²⁰ Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Poznań 1968 s. 50, 54; Sobór Watykański drugi, Paryż 1967. „Linguae vernaculae in Missis cum populo celebratis congruus locus Tribui possit”. Patrz też: *Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II. Constitutiones, decreta, declarationes*, volumen 1 pagina 27 (nr 36, 54).

²¹ Msza święta. Obecność ofiary krzyżowej, Poznań 1959 s. 262.

milie. Po reformie II Soboru Watykańskiego głosi się codziennie homilię w czasie Mszy świętej.

Do reformy liturgicznej II Soboru Watykańskiego posługiwano się przy odprawianiu Mszy świętej w kaplicy Sióstr Elżbietanek: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum S. Pii V Pontifici Maximi jussu editum, aliorum Pontificum cura recognitum, a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum*. Editio VIII. Ratisbonae 1929. Sumptibus et typis Friderici Pustet.

Siostry posługiwały się Mszałem rzymskim, w przekładzie polskim, z roku 1931. Po reformie II Soboru Watykańskiego używano w liturgii mszalne *Mszal rzymski*, Paryż 1968.

Odnośnie uczestniczenia we Mszy świętej przeprowadza się trzy sposoby: recytowania części stałych i zmiennych; części stałe śpiewane, części zmienne recytowane przy akompaniamencie instrumentu; Msza święta uroczysta, śpiewana — części stałe i zmiennych śpiewane według melodii i kompozycji zatwierdzonych przez odnośne Komisje Muzyki Kościelnej.

We wszystkich prowincjach w Polsce kształtują i rozwijają Siostry Elżbietanki kulturę śpiewu liturgiczno-kościelnego. W pracy tej akcentuje się przede wszystkim: wyrobienie zrozumienia ważności śpiewu liturgiczno-kościelnego i właściwe postawienie sprawy śpiewu w liturgii; przygotowanie śpiewu liturgiczno-kościelnego podczas Mszy świętej i nabożeństw; naukę różnych form śpiewu liturgiczno-kościelnego, jak: jednogłosowa pieśń kościelna z uwzględnieniem odpowiedniego doboru tekstów i melodii zatwierdzonych przez właściwą Komisję Muzyczną; uczenie utworów muzyki kościelnej w stylu homofonicznym; przygotowanie śpiewu liturgicznego do Mszy świętej, jak śpiewów międzylekcyjnych, aklamacji przed Ewangelią, śpiewaną Modlitwę wiernych, części stałych i zmiennych Mszy św. w języku polskim i łacińskim. Nadto prowadzi się też naukę śpiewu gregoriańskiego przez ćwiczenie i uczenie Mszy gregoriańskich.

Modlitwy wiernych niekiedy brano z podręcznika *Modlitwa powszechna*, Katowice 1970. Najczęściej używano modlitwy układane przez Siostry. W prowincji poznańskiej przygotowywała je S. M. Cecylia Posert, organistka; w prowincji wrocławskiej S. M. Donvina Urbanek²². Natomiast w pozostałych prowincjach, jak warszawska, nyska i katowicka, przygotowywały przeważnie mistrzyni łącznie z młodzieżą zakonną oraz siostry organistki.

Teksty Pisma świętego (lekcje i ewangelie) brano z wydania *Lekcje i ewangelie na niedziele i święta* w przekładzie W. O. Jakuba Wujka.

²² AAWr. V C 13 o. 3. Modlitwa wiernych z lat 1968—1978.

Zestawił ks. Walenty Majcher T. J. Kraków 1945 lub Ks. Rudolfa Tomanka, *Lekcje i ewangelie (perykopy) na niedziele i święta*, Cieszyń 1947.

Później weszły w życie *Lekcjonarze mszalne*, Tom I—VI Poznań—Warszawa 1972—1977.

Ponadto we wszystkich prowincjach w Polsce przez cały miesiąc maj i październik odprawiano nabożeństwa ku czci Najświętszej Marii Panny oraz głoszone codziennie nauki maryjne.

Nadto każdego roku odprawiano nabożeństwa pasyjne z kazania o Męce Pańskiej. Podobnie przeprowadzano tridua do św. Stanisława Kostki z odpowiednimi naukami.

4. Adoracja

Przejawem żywej czci Eucharystii w Zgromadzeniu Sióstr Elżbietanek jest adoracja²³. Przed reformą liturgiczną II Soboru Watykańskiego stosowano zgodnie z przepisami wystawienie Najświętszego Sakramentu we Mszy świętej, a po Soborze tylko poza Mszą świętą.

Adoracja Najświętszego Sakramentu przez 24 godziny miała miejsce: 22 lutego, 22 maja, 22 sierpnia i 22 listopada każdego roku. Nocną adorację urządzano z dnia 21 na 22 lutego, czerwca, września i grudnia. Przez cały dzień odbywała się adoracja w każdej pierwszej niedzielę miesiąca, w święto Najświętszego Serca Pana Jezusa, w czwartek przed niedzielą Pięćdziesiątnicy.

W czasie Mszy świętej urządzano wystawienie Najświętszego Sakramentu w każdy pierwszy piątek miesiąca, na zakończenie rekolekcji oraz w święto Chrystusa Króla, Serca Pana Jezusa, Nawiedzenie Matki Bożej — 2 lipca, św. Józefa — 19 marca, św. Augustyna — 28 sierpnia, św. Kosmy i Damiana — 27 września, św. Elżbiety — 19 listopada.

W czasie wieczornych nabożeństw Siostry brały udział przed wystawionym Najświętszym Sakramentem w każdą niedzielę, w pierwsze środy każdego miesiąca, w czwartki, piątki, soboty, w czasie rekolekcji, w święto Narodzenia Matki Bożej, św. Augustyna, św. Kosmy i Damiana, św. Michała Archanioła, św. Elżbiety.

Wystawienie Najświętszego Sakramentu w monstrancji odbywało się w czasie godziny świętej w każdy czwartek, w czasie nabożeństw majowych i październikowych ku czci Matki Bożej, w

²³ AAWr. V C 13 k 6. Administracja Apostolska Dolnego Śląska. Wrocław, dnia 7 listopada 1949 r. „conceditur, servatis, legibus liturgicis, facultas exponendi SS. Eucharistiae Sacramentum cum ostensorio in capella Congregationis Sororum Ravarum a S. Elisabeth—Wratlaviae apud S. Joseph”. Zezwolenia udzielił ks. Karol Milik, Administrator Apostolski.

czerwcu ku czci Serca Pana Jezusa, w marcu ku czci św. Józefa, w czasie nowen ku czci Ducha Świętego przed Zielonymi Świętami, Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, św. Elżbiety.

Na Boże Ciało i przez całą oktawę odprawiano Msze św. z wystawieniem Eucharystii, w której siostry brały żywy udział, pamiętając o swej formacji eucharystycznej.

Po II Soborze Watykańskim kontynuuje się adorację Najświętszego Sakramentu w każdą pierwszą niedzielę miesiąca, rozpoczynając ją po Mszy świętej porannej do niesporów.

5. Kult Najświętszego Serca Pana Jezusa

Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety pielęgnuje starannie w swoich dziejach kult Serca Pana Jezusa.

Kult Serca Jezusowego nazwano „tradycyjnym dobrem Zgromadzenia”²⁴. Siostry przeżywają każdy piątek, szczególnie zaś pierwszy piątek miesiąca, w duchu wdzięczności, pokuty i wynagrodzenia, rozważając miłość Zbawiciela²⁵.

W roku 1842 rozpoczęły ofiarne niewiasty: Klara Wolff, Matylda Merkert, Maria-Luiza Merkert i Franciszka Werner w Nysie „zorganizowaną terenową pielęgnację chorych”²⁶. Jako dzień założenia i rozpoczęcia tego pożytecznego dzieła, skierowanego do cierpiącego człowieka, obrały uroczystość św. Kosmy i Damiana, męczenników, przypadającą 27 września. Przed obrazem Najświętszego Serca Pana Jezusa odmówiły akt poświęcenia się Sercu Pana Jezusa. Obraz ten Zgromadzenie przechowuje do dnia dzisiejszego w kaplicy pod wezwaniem św. Józefa we Wrocławiu.

6. Cześć Najświętszej Marii Panny

Gorącą miłością otacza Zgromadzenie kult Matki Bożej. Od roku 1872 uroczystość Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny obchodzi się jako dzień odnowienia ślubów.

Kult Matki Bożej jest w Zgromadzeniu Sióstr Elżbietanek mocno utwierdzony. Z miłości do Matki Najświętszej, w celu pogłębienia wiary w tajemnicę Odkupienia, jako współodpowiedzialne za Kościół i świat, odmawiają siostry codziennie różaniec²⁷.

Kościół pięknie pielęgnował tę prawdę o Nawiedzeniu Najświętszej Maryi Panny i wprowadził specjalne święto w roku liturgicznym. Pierwsze ślady tegoż święta dadzą się uchwycić już w XIII wieku. Zakon franciszkański święcił je już w 1263 roku.

²⁴ *Konstytucje*, s. 19.

²⁵ *Konstytucje*, s. 19.

²⁶ *Dyrektorium*, s. 42.

²⁷ *Por. Konstytucje*, s. 19.

Papież Urban VI (1378—1389) uznawał je, ale nie zdołał go zakotwiczyć w całym Kościele z powodu swej śmierci. Uczynił to dopiero papież Bonifacy IX w 1389 roku. Panujące jednak wówczas rozdziały utrudniały realizację dekretu papieskiego. Dopiero Sobór Bazylejski w 1441 roku zdołał uwieńczyć pomyślnym rezultatem wspaniałą inicjatywę o święcie Nawiedzenia.

Odbyty w 1971 roku, w Zagrzebiu, Kongres Maryjny podkreślił w rozważaniach przekonanie, że „*Maria mundi melioris origo*” — Najświętsza Maryja Panna jest początkiem lepszego świata. Członkowie Kościoła Chrystusowego winni za Jej przykładem realizować ideały lepszego świata.

Na tym też tle przypada do spełnienia w życiu współczesnym wielka i zaszczytna rola dzisiejszej zakonnicy.

Święto Maryjne o Nawiedzeniu św. Elżbiety zawiera niewątpliwie piękne i głębokie myśli życiowe.

Każda siostra elżbietanka usiłuje widzieć w swoich pracach, trudach czy doświadczeniach, światła Boże w święto Nawiedzenia Matki Bożej²⁸.

7. Nowenny

Siostry Elżbietanki urządzają też wspólne nowenny prywatne przed świętem Matki Bożej Gromnicznej, Zwiastowaniem Najświętszej Maryi Panny, Nawiedzeniem Najświętszej Maryi Panny, Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny, Wniebowzięcia Matki Bożej, Narodzenia Najświętszej Maryi Panny, Matki Bożej Bolesnej, Chrystusa Króla, Dzieciątka Jezus.

Trwa też nieustanna nowenna do Trójcy Przenajświętszej o beatyfikację Matek Założycielek²⁹.

8. Rekolekcje

Swoiste piętno na formację duchową wywierają rekolekcje, które są „czasem nawrócenia, pokoju i zbawienia”³⁰. Siostry Elżbietanki organizują kilka serii rekolekcji w ciągu roku, przeważnie w domach prowincjalnych; ponadto przed obłóczynami i pierwszą profesją.

W myśl Konstytucji, każda siostra elżbietanka winna raz w roku

²⁸ AAWr. V C 13 k 6. Peregrynację obrazu Matki Bożej opisał S. M. F. Pasgreta: „*Matka Boża — Królowa Zakonów*” nawiedza Śląską Prowincję Zakonną Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety (28 X 1963—22 IX 1964). Por. też Sprawozdanie z kultu Maryjnego w Zgromadzeniu Sióstr św. Elżbiety. 1968.

²⁹ AAWr. V C 13 k 6.

³⁰ *Dyrektorium*, s. 17.

odprawić pięciodniowe rekolekcje. Mają one na celu skontrolowanie i odnowienie życia wewnętrznego, by pogłębić życie duchowe i wspólnotowe³¹.

9. Czytanie duchowne

W życiu zakonnicy nie potrzeba dowodzić jak ogromną rolę spełnia czytanie duchowne. Jest ono niezmiernie konieczne. Obok rozmyślenia przyczynia się ono bardzo do formacji wewnętrznej i rozwoju duchowości.

Codziennie, półgodzinne czytanie duchowne służy pogłębieniu życia religijnego każdej siostry zakonnej³². W zasadzie siostry elżbietanki odprawiają czytanie wspólnie. Na czytanie duchowne starają się siostry dobierać stosowną lekturę. Pierwszeństwo dają Pismu świętemu, ponieważ „naśladowanie Chrystusa ukazane w Ewangelii jest najwyższą regułą życia zakonnego”³³.

Po 1945 roku stanął konieczny problem do rozwiązania, mianowicie zaopatrzenie bibliotek zakonnych, zwłaszcza na Dolnym Śląsku, w literaturę w języku polskim i to z podwójnego powodu, mianowicie zniszczenia przez wojnę wielu księgozbiorów oraz dotychczasowej przewagi książek w języku niemieckim. Dział lektury zakonnej obejmował przede wszystkim Pismo święte, zwłaszcza Nowy Testament. Posługiwano się głównie tekstem w opracowaniu ks. Eugeniusza Dąbrowskiego. W rozwoju siostry zakonnej ogromny wpływ posiada literatura ascetyczno-mistyczna, bardzo obszerna i bogata.

Z zakresu ascetyki i mistyki siostry elżbietanki korzystały na przestrzeni lat 1945—1975 przeważnie z następujących autorów: Ks. Józef Andrasz, *Miłosierdzie Boże*, Kraków 1947; — O. Joachim Bar, *Szkoła seraficka*, Wrocław 1948; — Jean Barreau, *Abyście przez wiarę życie mieli*, Kraków 1969; — Augustyn Bea, *Ut unum sint*, Kraków 1974; — Władysław Bednarz, *W Chrystusie Panu naszym*, Kraków 1948; — Bernard od Matki Bożej, *Duchowość brata Alberta*, Kraków 1938; *Nasz Boski Król*, Kraków 1939; — Ks. Adolf kardynał Bertram, *W służbie ideałów Akcji Katolickiej*, Poznań 1938; — Ks. Jan Bochenek, *Zarys ascetyki*, Warszawa 1972; — O. Boissieu, *Zycie wewnętrzne w duszach ludzi czynu*, Opole 1948; — Aleksander Brou, *Duch św. Ignacego Loyoli*, Kraków 1931; — Piotr Charles, *Modlitwa wszystkich rzeczy*, Warszawa 1950; — Ks. Jerzy Chmiel, *Homilie i godziny biblijne*, Kraków 1972; — Lucjan Choupin, *Istota i obowiązki stanu zakonnego*, Kraków 1930; — Gastor Courtois, *Duch chrześcijański — to duch misyjny*, Katowice 1969; — Jan Cras-

³¹ Por. *Konstytucje*, s. 19.

³² Por. *Dyrektorium*, s. 13.

³³ *Dyrektorium*, s. 13.

set, *Chrześcijanin na samotności*, Kraków 1931; — Ludwik Evely, *Ojciec nasz. U źródeł naszego braterstwa*, Katowice 1965; — Ks. Wincenty Granat (red.), *Ewangelia miłosierdzia*, Poznań 1970; — F. Faber, *Postęp duszy czyli wzrost w świętości*, Kraków 1935; *Dobroć*, Opole 1948; — Ks. Aleksander Federowicz, *Rozważania i myśli*, Poznań 1972; — O. Atanazy Urban Fic, *Jezus Chrystus*, Poznań 1954; — Gabriel od św. Marii Magdaleny, *Na drogach życia duchowego*, Kraków 1965; — Jean Galot, *Ciało Mistyczne*, Warszawa 1964; — Garrigou R. — Lagrange, *Trzy okresy życia wewnętrznego wstępem do życia w niebie*, Poznań 1960—1962; — Pia Górska, *Przyszłość do swoich*, Poznań 1974; — Ks. Ryszard Gräf, *Tak, Ojciec! Na codzień z Bogiem*, Kraków 1948; — Jean Guittou, *Dialogi z Pawłem VI*, Poznań 1969; — Ks. Feliks Gryglewicz, *Za kogo mnie uważacie. Chrystus w oczach swoich współczesnych*, Poznań 1966; — Ks. Henryk Haduch, *O zasadę życia*, Kraków 1923; — J. Hättenschwiller, *O miłości Serca Jezusowego*, Kraków 1936; — H. Huber, *O naśladowaniu świętych*, Kraków 1928; — Św. Jan od Krzyża, *Dzieła*, Kraków 1961; — Jerzy od św. Józefa, *Chleb powszedni*, Kraków 1961; — Św. Katarzyna ze Sieny, *Księga miłosierdzia Bożego*, Kielce 1949; — Ks. Romuald Kostecki, *Sakrament pokuty*, Sandomierz 1963; *Radość chrześcijanina*, Kraków 1972; — Ks. Franciszek Kwiatkowski, *Miłość Boża nade wszystko*, Kraków 1947; — Bp Lech Kaczmarek, *Charakterologia i życie wewnętrzne*, Poznań 1959; — Georges Levebvre, *Tajemnica Boskiej miłości*, Poznań 1962; — Św. Alfons Liguori, *Prawdziwa oblubienica Chrystusowa*, Kraków 1926; — Jacaes Loew, *Misterium zbawienia*, Poznań 1967; — Łukasz od św. Józefa, *Świętość zakonna według przestróg duchownych św. Jana od Krzyża*, Kraków 1942; — Piotr Markiewicz, *Królewska droga do nieba dla osób zakonnych*, Częstochowa 1948; — O. Kolumban Marmion, *Chrystus w swoich tajemnicach*, Kraków 1923; *Chrystus wzorem zakonnika*, Kraków 1927; *Chrystus wzorem kapłana*, Warszawa 1956; *Oblubienica Chrystusa*, Kraków 1924; *Zjednoczenie z Bogiem*, Poznań 1961; — Francois Mauriac, *Życie Jezusa*, Warszawa 1967; — Thomas Merton, *Znak Jonasza*, Kraków 1962; — Michał Miler, *O radosnym miłowaniu Boga*, Poznań 1949; — Alojzy Misiak, *O miłosierdziu Bózym. Wyjątki z dziennika S. Faustyny*, Paris 1955; — M. Nailis, *Świętość w życiu codziennym*, Poznań 1947; Otto od Aniołów, *Duchowość zakonna według nauk O. Hieronima od św. Jacka (Andrzeja Cyrusa)*, Kraków 1965; — Papież Paweł VI, *Trwajcie mocni w wierze*, Kraków 1968; *Chrystus a człowiek współczesny*, Poznań 1971; *Charyzmat życia zakonnego*, Poznań 1974; *Będziecie mi świadkami*, Poznań 1975; — Bp Józef Sebastian Pelczar, *Życie duchowne czyli doskonałość chrześcijańska*, Przemyśl 1924; — I. Perrin, *Żyć z Bogiem w Ewangelii radości*, Poznań 1959; *W tajemnicy Ojca. Zjednoczenie z Bogiem*, Poznań 1961; — Raul Plus, *Jak zawsze się modlić*, Kraków 1934; *Bóg w nas*, Kraków

1948; — O. Leon Pyżalski, *Spowiedź, kierownictwo duchowne, rachunek sumienia partykularny*, Chicago 1944; *Prosta bogomyślność*, Wisconsin 1951; — Giuseppe Ricciotti, *Życie Jezusa Chrystusa*, Warszawa 1954; — Ks. Jan Rostworowski, *Obrazki z życia Zbawiciela*, Warszawa 1947; — August Saudreau, *Ideał duszy gorliwej*, Kraków 1936; — Max Schmid, *Miesięczne odnowienie ducha. Konferencje dla osób zakonnych*, Kraków 1935; — Ks. Paweł Siwek, *Śladami Chrystusa. Ćwiczenia duchowne św. Ignacego Loyoli*, Poznań 1970; — Ks. Antoni Słomkowski, *Ku doskonałości*, Lublin 1947; — Tomasz a Kempis, *O naśladowaniu Jezusa Chrystusa*, Mikołów 1899; — Ks. Stefan kardynał Wyszyński, *Duch pracy ludzkiej*, Poznań 1957; — Franciszek Michał Willam, *Życie Jezusa na tle kraju i narodu izraelskiego*, Warszawa 1947; — Ks. Wincenty Zaleski, *Mistyczne Ciało Chrystusa*, Poznań 1962; — Ks. Aleksander Żychliński, *Pełnia umiejętności świętych*, Poznań 1935; *Teologia życia wewnętrznego*, Kielce 1967. —

Nieodzownym przedmiotem lektury zakonnej są niewątpliwie żywoty świętych, błogosławionych i zmarłych w opinii świętości. Dzieła hagiograficzne są znakomitym komentarzem do ascetyki. Uczą nas one na żywych przykładach jak należy wcielać w realnym postępowaniu zasady doskonałości chrześcijańskiej.

W zainteresowaniach Sióstr Elżbietanek przewija się w zakresie czytania duchownego raczej szerszy wymiar hagiograficzny. Mamy tu następujące pozycje: Leon Algisi, *Jan XXIII*, Kraków 1964; — Ks. Jan Badeni, *Życie św. Ignacego Loyoli*, Kraków 1923; — Ks. Michał Banach, *Szli święci przez Polskę*, Warszawa 1954; — A. Bańkowska, *Przeszła dobrze czyniąc. Obrazki z życia św. Anieli Merici*, Poznań 1957; — O. Joachim Bar, *Ojcu Maksymilianie Kolbe*, Warszawa 1971; — Teresa Bojarska, *Cierniowa mitra*, Warszawa 1969; — Jean Calvet, *Święty Wincenty a Paulo*, Warszawa 1954; — Michel Carrouges, *Karol de Foucauld*, Kraków 1968; — G. K. Chesterton, *Sw. Tomasz z Akwinu*, Katowice 1949; — Ks. Jan Czuj, *Żywot św. Augustyna*, Kraków 1928; — Ks. Jerzy Domański, *Ojciec Maksymilian Kolbe*, Warszawa 1971; — Antoni Dragon, *Za Chrystusa Króla. Żywot Michała Augustyna Pro*, Kraków 1931; — Gabriel od św. Marii Magdaleny, *Św. Jan od Krzyża doktor miłości Bożej*, Kraków 1940; *Św. Jan od Krzyża kierownik duchowny*, Kraków 1950; — Augustyn Hamon, *Żywot błogosławionej Małgorzaty Marii Alacoque*, Warszawa 1912; — Alden Hatch, *Człowiek imieniem Jan. Życie papieża Jana XXIII*, Warszawa 1964; — Ks. Julian Humeński, *Święty Jan Boży Ojciec ubogich i chorych*, Poznań 1965; — Papież Jan XXIII, *Dziennik duszy*, Kraków 1965; — Magdalena Kujańska, *Matka Urszula Ledóchowska*, Kielce 1947; — H. Petitot, *Święta Teresa z Lisieux*, Przemyśl 1927; — Ks. Alfons Schletz, *Św. Wincenty a Paulo a czasy obecne*, Kraków 1947; —

Św. Teresa od Dzieciątka Jezus, *Dzieje duszy*, Londyn 1958; — Maria Winowska, *Szaleniec Niepokalanej*, Niepokalanów 1957.

Słabe zainteresowania notujemy z zakresu patrologii. Widzimy tutaj dzieło św. Ambrożego, *O wierze*, Warszawa 1970; — Św. Augustyn, *Wyznania*, Warszawa 1955; — Fulgencjusz, *O wierze czyli o regule prawdziwej wiary od Piotra*, Kraków 1967.

Przewija się też jako lektura konieczna w czasie czytań duchownych: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1968 (zwłaszcza Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego — *Perfectae caritatis*).

Z tematyki posoborowej czytano też: *Rozważania duszpastersko-katechetyczne*, Poznań 1967; — *Wprowadzenie do liturgii*, Praca zbiorowa. Poznań 1967.

10. Kwadrans ewangeliczne

Pismo święte stanowi niewyczerpane źródło, z którego kościół czerpie siłę do odnawiania i ożywiania wiary swoich wiernych³⁴. Celem pogłębienia i umiłowania Pisma świętego urządza się u Sióstr Elżbietanek, zwłaszcza dla Postulatu i Nowicjatu, systematycznie w latach 1945—1975 kwadrans ewangeliczne³⁵ we Wrocławiu, które prowadził przez cały ten okres biskup Wincenty Urban.

Ponadto urządza się w poszczególnych prowincjach w Polsce „Godziny Biblijne” raz w miesiącu, oraz w czasie rekolekcji sióstr.

11. Spowiedź

W dziedzinie ascetyki katolickiej zauważono bardzo trafnie i słusznie, że „sakrament pokuty to jeden z najwালniejszych środków wyrobienia duchownego”³⁶. W sakramencie pokuty Chrystus wychodzi człowiekowi na przeciw ze swą zbawiającą łaską. Chrystus udzielił Kościołowi władzy odpuszczania grzechów. Częsta spowiedź św. otwiera serca ludzkie na wezwanie Bożej miłości, daje radość i pokój, oraz pobudza do coraz większej czujności³⁷.

Regularne korzystanie z sakramentu pokuty dopomaga siostrom wielostronnie do duchowego postępu, do duchowej formacji³⁸.

Wysiłek spowiedników zwyczajnych i nadzwyczajnych w forma-

³⁴ Ks. Wł. Smereka, *Godzina biblijna i jej znaczenie*, „Ruch biblijny i liturgiczny” (1960) nr 1 s. 29. Por. tegoż: *Pismo św. a Akcja katolicka*, Lwów 1936; *Studium Pasyjne. Rys historyczny i teksty Drogi krzyżowej*, Kraków 1968.

³⁵ AAWr. V C 13 k 6.

³⁶ Szurek, *Ojciec duchowny*, s. 90.

³⁷ Por. *Dyrektorium*, s. 14.

³⁸ Por. *Konstytucje*, s. 18.

cji Sióstr Elżbietanek jest wielki. Wystarczy podać, że tylko w jednej prowincji elżbietańskiej, mianowicie wrocławskiej w latach 1945—1975 przewinęło się 392 spowiedników, powołanych spośród duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego (franciszkanów, jezuitów, redemptorystów, oblatów, salezjanów, dominikanów, kapucynów)³⁹.

Siostry Elżbietanki z reguły praktykują spowiedź każdego tygodnia.

12. Czuwania nocne

Wielki wpływ formacyjny wywierały w omawianym okresie „Czuwania nocne” Sióstr Elżbietanek z całej Polski organizowane na Jasnej Górze⁴⁰. Przeprowadzano je w ściśle określonych intencjach, podawanych przez Episkopat Polski do realizacji.

13. Sympozja

Celem pogłębienia zasobu wiadomości dydaktycznych z zakresu katechetyki urządzało się we Wrocławiu dla Sióstr Elżbietanek z całej Polski „Sympozja Katechetyczne”, które organizowała S. M. Edmunda Podolska i ks. mgr Henryk Piotrowski, wicerektor Seminarium Duchownego⁴¹.

Następnie organizowano dokształcenia w kierunku zawodowym i religijnym, zwłaszcza z zakresu: historii kościoła, katechizmu społecznego, etyki ogólnej i szczegółowej, sakramentologii, eklezjologii, chrystologii, mariologii, dekretów II Soboru Watykańskiego oraz monasteriologii.

Urządzano też kursy dokształceniowe w zakresie znajomości Pisma świętego i dogmatyki⁴².

Kontynuowali te wysiłki dokształceniowe w poszczególnych ośrodkach prowincji elżbietańskich, a nawet w każdym niemal zakonnym domu wybrani księża, znawcy danego przedmiotu.

14. Apostolstwo powołań zakonnych

Jest rzeczą oczywistą konieczność budzenia nowych powołań zakonnych dla rozwoju życia zakonnego oraz zabezpieczenia kontynuacji wysiłków każdego Zgromadzenia.

Siostry Elżbietanki w latach 1945—1975 prowadziły bardzo ożywioną akcję budzenia powołań, zwłaszcza od roku 1970. Realizowano ją poprzez udział Sióstr i młodzieży zakonnej w parafialnych

³⁹ AAWr. V C 13 k 6.

⁴⁰ AAWr. V C 13 k 6.

⁴¹ AAWr. V C 13 k 6.

⁴² APEWr. III 9, 3. Dokształcanie religijne 1956—1968. Prowincja Wrocław, Poznań, Katowice, Toruń, Warszawa, Nysa.

„Tygodniach Modlitw o Powołania Zakonne” oraz w „Dniach Modlitw o Powołania”; wykorzystanie różnych uroczystości zakonnych jak jubileusze domów zakonnych oraz jubileusze profesji zakonnej poszczególnych sióstr, obchodzone w kościołach parafialnych z udziałem wiernych. Z okazji tych uroczystości urządzało: wystawy w kościołach obrazujące życie i działalność Sióstr; Siostry głosiły prelekcje na temat życia zakonnego i historii Zgromadzenia; organizowano godziny spotkań szczególnie z młodzieżą parafialną na które przygotowywano występy chóru młodzieży zakonnej, różne inscenizacje, misteria o treści powołaniowej i maryjnej; wyświetlano przeźrocza o działalności Zgromadzenia; uczono piosenek o treści religijnej.

Nadto utrzymywały Siostry kontakty z młodzieżą poprzez korespondencje oraz osobiste, indywidualne spotkania i rozmowy.

Poza tym Siostry Elżbietanki prowadzą dni skupienia dla młodzieży żeńskiej, najczęściej w domach prowincjalnych, a także organizują trzydniowe rekolekcje, przeważnie w okresie letnim.

Za apostołstwo budzenia powołań zakonnych jest odpowiedzialna cała wspólnota elżbietańska. W praktycznym wykonaniu kierują tymi zadaniami przygotowane siostry.

15. Imprezy artystyczne

Doniosłą rolę w formacji zakonnej spełniały również urządzone imprezy artystyczne z okazji pewnych rocznic, wydarzeń i uroczystości na przestrzeni lat 1945—1975. Podajemy tu przegląd chronologiczny tychże imprez. Do nich można zaliczyć: sztukę przedstawiającą powstanie i rozwój Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek, Uczniowie z Emaus, Błogosławiona Bronisława, Westalka, Przypowieść o mądrych i głupich pannach, Beatus Scelus, Sw. Cecylia, Triumf Krzyża, Quo vadis, Obrona Częstochowy, Miec obosieczny (Tomasz More—Henryk VIII), Lilla Weneda, Niepokalanej z Lourdes (100-lecie objawień), Bohaterka chrześcijańska (św. Barbara), Jurand ze Spychowa (Krzyżacy), Św. Stanisław Szczepanowski, Św. Jadwiga Trzebnicka, Śluby Jana Kazimierza, Św. Franciszek z Asyżu, Królowa Jadwiga, Róże św. Elżbiety, Lubonie, Chrzest Polski 966, O crux ave-spes unica (Edyta Stein), Mały Książę, Perły św. Urszuli, Misterium Bożego Narodzenia, oraz inne.

Urządzano też uroczyste akademie z okazji różnych uroczystości, jak akademie maryjne ku czci Matki Bożej Królowej Polski 125-lecie Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek.

Wyświetlano nadto w Domu Macierzystym wartościowe filmy i przeźrocza, jak: Kolebka Sióstr Elżbietanek w Nysie o. Edwarda Frankiewiczza, Piesza Pielgrzymka Warszawska, prace misyjne

Księży Werbistów (w Indii, Brazylii), Salezjanie w Afryce Północnej, Ziemia Święta, Męka Pańska i inne.⁴³

Siostry Elżbietanki starały się uczestniczyć w różnych imprezach kulturalnych organizowanych w Polsce. I tak tercet Sióstr Elżbietanek z Katowic śpiewał w czasie Sacrosongu 1969 roku, dającego w Polsce pierwszy przegląd piosenki religijnej, stanowiącego podsumowanie konkursu na piosenkę religijną, rozpisanego przez Parafię św. Teresy w Łodzi⁴⁴. Na ten konkurs nadesłano około 200 tekstów⁴⁵.

Chór Elżbietanek z Wrocławia występował z bogatym programem, pod kierunkiem S. M. Romuli Rose, w różnych parafiach Archidiecezji Wrocławskiej, dając wzór liturgicznych rozwiązań w związku z II Soborem Watykańskim. Występował także z okazji jubileuszów ślubów zakonnych Sióstr Elżbietanek.

Urządzane były występy liturgiczne przez chór elżbietanski w następujących parafiach: Domaniów, Biskupice, Bolków, Drożki, Duszniki Zdrój, Chrzastawa Wielka, Bardo Śląskie, Jerzmaniki, Koźuchów, Milicz, Miłoszyce, Minkowice Oławskie, Maniów, Kamienna Góra, Łagów, Nowa Sól, Kąty Wrocławskie, Lewin Kłodzki, Osła, Ostrowina, Parowa, Pełcznica, Ruszów, Witków Śląski, Zielęcice, Żarki Wielkie. Wielką pomocą w tych akcjach duszpastersko-liturgicznych było auto „Nysa”, nabyte dzięki życzliwości ks. prałata dr Franciszka Nitsche.

Chór Elżbietanek z Wrocławia wykonał śpiew Pasji w niedzielę Palmową, w kościele w Maniowie pod kierunkiem ks. profesora Leona Pęcherka⁴⁶.

Podobnie urządzało występy liturgiczne w kościołach parafialnych w innych prowincjach z udziałem chóru sióstr domu prowincjalnego i z grupą młodzieży zakonnej. Najczęściej korzystano z licznych zaproszeń duchowieństwa z okazji takich uroczystości, jak: 25-lecie kapłaństwa, życia zakonnego, uroczystości odpustowe, uroczystości imieninowe, procesje Bożego Ciała, kolędy w okresie Bożego Narodzenia oraz przy pogrzebach Sióstr.

W łączności z wielkimi przeżyciami Kościoła katolickiego w Polsce uczestniczyła delegacja Sióstr Elżbietanek w uroczystościach milenijnych w Poznaniu, Gnieźnie, Przemyślu, Lubaczowie. Brały udział w uroczystościach 975-lecia w Białogardzie, Kołobrzegu, Gnieźnie. Nie zaniechano też obecności w związku z peregrynacją obrazu Matki Bożej w diecezjach polskich. Brały udział Siostry w Radomsku, Ostrowie Wielkopolskim, Borku ko-

⁴³ AAWr. V C 13 k 6.

⁴⁴ Słowo Powszechne 1969 nr 123 s. 4.

⁴⁵ AAWr. V C 13 k 6.

⁴⁶ AAWr. V C 13 k 6.

to Rzeszowa. Pamiętały o innych uroczystościach, jak 100-lecie objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie oraz o uroczystościach ku czci św. Stanisława Kostki w Diecezji Płockiej w 1967 roku⁴⁷.

W Roku Świętym 1975 delegacja Sióstr Elżbietanek brała udział w pielgrzymce do Rzymu⁴⁸.

Celem pogłębienia pobożności maryjnej urządzano postulantkom pielgrzymki do Sanktuariów Maryjnych jak do Barda Śląskiego, Krzeszowa i Wambierzyc⁴⁹.

ZAKOŃCZENIE

Przed każdym człowiekiem zaangażowanym w życie wewnętrzne, otwiera się niezmiernie bogaty świat przeróżnych możliwości, nęcących rozwiązań, polotów, zachwyków i pięknych ideałów. Chrystusowy zew zaprasza człowieka dobrej woli, szukającego wznioślejszych dróg w rzeczywistości doczesnej, żywiącego w głębi duszy dążność do kroczenia ku wyżynom ideału. Opowiedzenie się za Chrystusowym głosem „Pójdź za mną” bynajmniej nie wyklucza koniecznych borykań się z losem, wewnętrznych walk, doświadczeń, rozczarowań, a nawet i zawodów.

Jest rzeczą oczywistą, że Chrystus powołuje siostrę zakonną w każdej rzeczywistości rozwoju Jego Kościoła na ziemi do doskonałości i piękna duchowego życia. Ta rzeczywistość istnieje dzisiaj i będzie powtarzać się w przyszłości. Człowiek bowiem idzie zawsze na spotkanie z Chrystusem.

Kościół Chrystusowy daje siostrze zakonnej wspańiałe możliwości uświęcenia siebie i innych oraz spełnienia szczytnej misji apostołstwa. Członkinie Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety podejmują wielki cel pielęgnacji chorych. Dla niego muszą one poświęcać swoje siły i uzdolnienia. Muszą z miłością pochylać się nad chorymi. Do tego zadania winny się szczerze przygotować.

Chrystus zapraszając siostrę zakonną do złożenia dobrowolnie i z rozwagą ślubu czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, pragnie naocześnie wykazywać człowiekowi każdej epoki możliwość realizacji drogi życia. Oczywiście, jednego potrzeba ze strony człowieka, mianowicie — wierności.

W uroczystości św. Piotra i Pawła w oracji mszalnej prosi Kościół święty, aby tenże Kościół, który przez świętych męczenników — Piotra i Pawła — „otrzymał zaczątek wiary, zachowywał wiernie ich naukę”¹. Nawiązując do tej modlitwy liturgicznej należy przypomnieć, że zakonnica zobowiązana jest do kroczenia

nia na drogach swego powołania w duchu najszczerzej wierności. Życie zakonne, połączone z umiłowaniem życia wewnętrznego-duchowego, niczym nie jest jak tylko „życiem ofiary z siebie i zupełnego oddania się Bogu”. Kto w ten sposób pojmuje swoje powołanie, ten nigdy nie da ani na moment miejsca myśli o odstępstwie czy poniżającej zdradzie. Bez wierności i wytrwałości nie można się zbawić. Św. Mateusz Ewangelista wyraźnie podaje: „Kto wytrwa do końca, ten będzie zbawiony” (10, 22). Natomiast św. Jan Ewangelista zapewnia nas, że kto będzie „wierny aż do śmierci”; ten otrzyma „wieniec życia” (Apokal. 2, 10).

Zakonnica, która prawdziwie pojmuje swoje powołanie, żywi i podtrzymuje zawsze przekonanie, że jej wierność w pracy i doskonałości obejmuje całe życie, a nie jest zapalem chwili czy nawet paru lat.

Słusznie zauważył św. Franciszek Salezy (zm. 1622 r.), wielki znawca życia wewnętrznego: „znam tylko jedną doskonałość, która polega na kochaniu Boga z całego serca, a bliźniego jak siebie samego. Wszelka inna doskonałość bez tej jest fałszywą”².

W swoich polotach ku szczytom doskonałości i wierności w próbach i doświadczeniach, smutkach i zwątpieniach, siostra zakonna winna pamiętać, że Najświętsza Maryja Panna jest dla niej wzorem wierności w zakonnym powołaniu.

A zatem Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety, idąc za głosem swych Założycielek, musi w pełnej wierności przygotowywać dzisiaj nowe swe siły w gorliwym umiłowaniu pracy wśród chorych.

⁴⁷ AAWr. V C 13 k 6.

⁴⁸ AAWr. V C 13 k 6.

⁴⁹ AAWr. V C 13 k 6.

¹ Mszał Rzymski łacińsko-polski, Paryż 1968 s. 231.

² Por. Duch św. Franciszka Salezego, Warszawa 1882.